

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR PEDAGOGIK OCH DIDAKTIK

SE MÄNNISKAN I VAR OCH EN AV OSS!

- **en studie om likabehandling av studenter med annan etnisk bakgrund i högskolan**

MariAnne Fridlund

Uppsats: 15hp
Kurs: PS6100, Fördjupningskurs 2 i specialpedagogik
Nivå: Avancerad
Termin/år: Vt 2010
Handledare: Anders Hill
Examinator: Inger Berndtsson
Rapport nr: VT10-2611-13 PS6100

ABSTRACT

Uppsats: 15hp

Kurs: PS6100, Fördjupningskurs 2 i specialpedagogik

Nivå: Avancerad

Termin/år: Vt 2010

Titel: Se människan i var och en av oss !

- en studie om likabehandling av studenter med annan etnisk bakgrund i högskolan.

Författare: MariAnne Fridlund

Handledare: Anders Hill

Examinator: Inger Berndtsson

Rapport nr: VT10-2611-13 PS6100

Nyckelord: Likabehandling, etnicitet, exkludering, mänskliga rättigheter, språkfärdighet

Syfte

Syftet med undersökningen är att upptäcka vilken innebörd som ges åt begreppet likabehandling samt att få fram de uppfattningar som kan finnas i högskolan om likabehandling av studenter med annan etnisk tillhörighet. Dessutom är avsikten att försöka beskriva hur dessa uppfattningar kan påverka i mötet mellan lärare och studenter med annan etnisk bakgrund inom lärarutbildningen.

Teori

Den fenomenografiska forskningsansatsen med kvalitativa ostrukturerade intervjuer ligger som grund för empirin, med tolkning som instrument. Ett eklektiskt angreppssätt har använts för att försöka förstå komplexiteten i forskningsområdet. Det etnologiska perspektivet försöker förstå och förklara människors tänkesätt och handlingar medan det etnografiska perspektivet som är sprunget ur etnologin, beskriver handlingar och utsagor och hur dessa förändras hela tiden och i olika situationer. Socialpsykologins tredje perspektiv, stämplingsteorin, används som en förklaringsmodell för hur avvikande beteende, utseende och egenskaper används för att dela in människor i olika fack.

Metod

Trattekniken innebär att intervjun inleds med en öppen övergripande fråga, som i denna studie handlade om fenomenet likabehandling. Intervjuerna fick mer karaktären av samtal, men där studiens fem frågeområden stod i fokus för innehållet. Två pilotintervjuer genomfördes först, och därefter följde ytterligare åtta intervjuer med lärarutbildare och åtta med utländska lärare. Samtliga intervjuer spelades in. Det insamlade materialet har bearbetats i en begreppsanalys och beskrivits i en delvis fenomenografisk modell där begreppen indelats i kategorier. De olika begreppen har bearbetats i flera steg för att försöka nå en metarefleksion av innehållet i intervjuerna.

Resultat

Ett helikopterperspektiv på studiens resultatbeskrivning visar att det som framträder som konstanten av lärarutbildarnas utsagor är begreppen Osäkerhet, Språket och Mötet. De utländska lärarnas utsagor ger andra sammanfattande begrepp, Lika värde, Förutfattade meningar, Annorlundahet och Bortvalda. Det som uppfattas som svårt och problematiskt i mötet mellan lärare och studenter med annan etnisk tillhörighet inom lärarutbildningen verkar inte vara samma sak. Lärarutbildarnas absolut största svårighet att hantera och där flera känner sig provocerade rör svenska språket. Det som är svårast att uppleva för de utländska lärarna är gruppindelningen i olika sammanhang, där de ofta riskerar att bli bortvalda. Bland lärarutbildarna råder ingen enighet om vad likabehandling av studenter i högskolan innebär. Vad det innebär för de utländska lärarna är dock entydigt.

FÖRORD

Tanken att skriva en magisteruppsats i specialpedagogik hade aldrig föresvävat mig. Däremot tog jag upp frågan med min dåvarande chef Birgit Lendahls Rosendahl om mina funderingar med materialet från en uppföljning som jag genomfört. Uppföljningen riktade sig till utbildade lärare från andra länder som genomfört kompletterande lärarutbildning vid Göteborgs universitet. Som alltid lyssnade hon intresserat, men frågade mig istället om jag inte ville skriva om likabehandling.

Lagen om likabehandling av studenter i högskolan hade då funnits några år men inte uppmärksamats tillräckligt. Frågan som ställdes gav mig en tankeställare. Det var ju den här problematiken jag arbetat med under alla år, likabehandling av studenter i högskolan med annan etnisk bakgrund än den svenska. Men skulle jag kunna genomföra uppgiften? Det fanns ingen tidigare forskning om likabehandling att tillgå.

Den uppmuntran jag fick gjorde att jag beslutade mig för att det här skulle jag göra. Min handledare Anders Hill har stått ut med mig under de år det tagit att färdigställa uppsatsen och han har hela tiden sporrat mig att gå vidare och kritiskt granskat varje steg.

Ett varmt tack till de lärarutbildare och utländska lärarstudenter som ställde sin tid till förfogande så att jag kunde genomföra min undersökning.

MariAnne Fridlund

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	7
SYFTE	8
CENTRALA BEGREPP	8
LITTERATURÖVERSIKT	9
Lagar, handlingsplaner och FN:s deklARATION	10
Rapporter och utredningar	12
Lärarytbildningen	14
Språk och identitet	16
Kroppsspråk, kommunikation och mötet mellan människor	19
Delaktighet och kulturell medvetenhet	21
TEORETISK REFERENSRAM	23
METOD	27
Urval	28
Genomförande	29
Analys	30
Etiska överväganden	31
Trovärdighet	31
Akribi	32
RESULTAT	32
Resultatpresentation Lärarytbildare	32
Begrepp 1 Likabehandling	33
Essensen av begreppet Likabehandling	33
Begrepp 2 Förhållningssätt	34
Essensen av begreppet Förhållningssätt	35
Begrepp 3 Bemötande	35
Essensen av begreppet Bemötande	36
Begrepp 4 Olikhet	36
Essensen av begreppet Olikhet	37
Begrepp 5 Självreflektion	37
Essensen av begreppet Självreflektion	38
Begrepp 6 Kärnan	39
Essensen av begreppet Kärnan	39
Begrepp 7 Gruppindelning	40
Essensen av begreppet Gruppindelning	41

Begrepp 8 Språket	41
Essensen av begreppet Språket	42
Essensen av Essenserna	43
Begrepp 9 Tid	44
Begrepp 10 Interkulturell kompetens	44
Resultatpresentation Studenter	45
Begrepp 1 Likabehandling	45
Essensen av begreppet Likabehandling	46
Begrepp 2 Förhållningssätt	46
Essensen av begreppet Förhållningssätt	47
Begrepp 3 Bemötande	48
Essensen av begreppet Bemötande	49
Begrepp 4 Olikhet	49
Essensen av begreppet Olikhet	50
Begrepp 5 Självreflektion	51
Essensen av begreppet Självreflektion	52
Begrepp 6 Gruppindelning	52
Essensen av begreppet Gruppindelning	53
Essensen av Essenserna	54
Begrepp 7 Språket	55
DISKUSSION	56
Metodreflektion	56
Resultatdiskussion	56
Innebörd av likabehandling	57
Synen på likabehandling av studenter i högskolan	58
Synen på ”den andre”, förhållningssätt och bemötande	59
Vad upplevs som svårt eller problematiskt	61
Behov av interkulturell kompetens	64
SLUTORD	65
REFERENSER	67

INLEDNING

För att kunna förstå en annan människa måste jag först förstå mig själv och min egen kulturs uttryck. Jag måste också förstå att dessa förändras över tid, i alla länder och i alla kulturer. De uppfattningar vi har om människor från andra kulturer ligger långt inom oss, nedärvda uppfattningar, medvetna eller omedvetna, som har sin grund i historiska berättelser, beskrivningar och förklaringar av det som uppfattas som annorlunda och avvikande.

Sedan början av 1990-talet har Göteborgs universitet genomfört Kompletterande lärarutbildning för utländska lärare/akademiker. Den gavs som uppdragsutbildning och vår samarbetspartner har varit Länsarbetsnämnden i Västra Götaland/Arbetsförmedlingen i Göteborg. Syftet med den kompletterande lärarutbildningen har hela tiden varit att underlätta för utländska lärare/akademiker att få arbeta inom sitt tidigare yrke även i Sverige samt att tillföra den svenska skolan flerkulturell kompetens. Sedan starten har vi haft personer från ca 60 länder som inom ramen för uppdragsutbildningen kompletterat sin utbildning från hemlandet vid Göteborgs universitet (Fridlund 2008).

Min egen erfarenhetsbakgrund från den kompletterande lärarutbildningen började i augusti 1996. Under åren som gått har jag många gånger reagerat på mer eller mindre uttalade kommentarer, förutfattade meningar och attityder från lärarutbildare rörande personer med utländsk bakgrund, lärarutbildning och lärarerfarenhet. Man har trots sig veta hur dessa personer tänker och handlar och framförallt varför. Man har ifrågasatt kunskap och kompetens liksom bristande språkförmåga i svenska.

Under 2005 kom det återigen till min kännedom att flera av de utländska lärarna känt sig kränkta eller särbehandlade vid ett antal tillfällen, där de menade att det var den etniska tillhörigheten som var grunden. Åren därefter rapporterades med jämna mellanrum om att studenter med utländsk bakgrund blir bortvalda eller inte invalda i samband med gruppindelningar inom lärarutbildningen. Lösningen blev oftast att en separat grupp bildades av t.ex. fyra utländska lärare, med fyra olika modersmål och kanske fyra olika kulturella bakgrunder.

Min upplevelse är den att de utländska lärare som har anpassat sig bäst till det svenska systemet, har en god språkbehärskning i svenska och inte alltför mycket avviker från den svenska normen om en god student, inte möter några större problem inom lärarutbildningen. Inte bara språket utan även utseende och namn har betydelse för hur man blir bemött när det gäller att ses och accepteras som en svensk lärare.

Tyvärr får vi alltför ofta via media veta att personer med utländsk bakgrund känner sig diskriminerade på den svenska arbetsmarknaden, just på grund av sin bakgrund. Lag om likabehandling av studenter i högskolan kom till för att det skulle finnas ett specifikt instrument att luta sig emot, om man som student upplevde sig särbehandlad eller diskriminerad exempelvis på grund av sin etniska tillhörighet. Tanken med en skola för alla och det livslånga lärandet bör även innebära en högskola för alla och likabehandling utifrån den man är och att man inte ska riskera att utsättas för särbehandling, diskriminering, trakasserier eller kränkande behandling under sina studier. Även ”den missriktade välviljan” kan vara kränkande, då jag menar att den ofta har sin grund i synen på den Andre som en person i behov av hjälp.

SYFTE

Syftet med undersökningen är att upptäcka vilken innebörd som ges åt begreppet likabehandling samt att få fram de uppfattningar som kan finnas i högskolan om likabehandling av studenter med annan etnisk tillhörighet. Dessutom är avsikten att försöka beskriva hur dessa uppfattningar kan påverka i mötet mellan lärare och studenter med annan etnisk bakgrund inom lärarutbildningen.

CENTRALA BEGREPP

Beskrivningen av de centrala begrepp som uppsatsen innehåller har formulerats av mina egna tankar utifrån olika lästa texter i referenslitteraturen.

ETNICITET är ett ganska nytt begrepp även om ursprunget är gammalt och associeras ofta med minoriteter med rötter i andra länder. Etnicitet är ett uttryck för gruppidentifikation, en ”vikänsla” och klassificering av människor och är till stora delar socialt konstruerat. Etnicitet uppstår i relation till omgivningen mellan grupper som både betraktar sig själva och betraktas av andra som kulturellt särpräglade. Etnicitet kan vara något man tillskrivit sig själv eller något man tillskrivits av andra men grundar sig ofta på föreställningar inom en grupp människor att man har ett gemensamt ursprung. Etnicitet kan därmed vara en av de olika identiteter en människa har i sig.

UTLÄNDSKA LÄRARE ska här förstås som att det gäller personer som är födda i ett annat land än Sverige, oftast utanför Europa, och som har växt upp i hemlandet och har en lärarutbildning eller annan akademisk utbildning med sig samt har arbetat som lärare, oftast i sitt hemland. Benämns även student i uppsatsen.

LÄRARUTBILDARE arbetar som lärare inom lärarutbildningen. Båda benämningarna används i uppsatsen.

INTERKULTURALITET är en term som antyder en gränsöverskridande process eller handling och en växelverkan mellan människor. Ömsesidig respekt, tolerans och jämlikhet är etiska värden som oftast utmärker ett interkulturellt syn- och arbetssätt i bl.a. utbildning. Termen betecknar också olika företeelser som att öka förståelse för varandras olikheter, bygga broar eller utveckla vilja och förmåga till utbyte över olika kulturella gränser.

MÅNGKULTURALITET är en term som beskriver och antyder ett tillstånd eller en situation där olika ingående kulturer, olika grupper eller ett antal människor, lever sida vid sida och inte behöver mötas eller ha med varandra att göra. Det kan vara olika skillnader, etniska, sociala eller könsmässiga som påverkar situationen.

MÅNGFALD är ett brett begrepp och ett beskrivande ord. Det kan betyda en mängd eller ett stort och varierat utbud som innebär att man betraktar de föremål eller enheter som förts samman som att de hör ihop. Rörande mänsklig mångfald förutsätts att olikheter och variation hos människor har ett värde i sig och att man ej ska bli särbehandlad för egenskaper man inte

kan påverka och som avviker från den förväntade normen. Termen på engelska är diversity och syftar på de relevanta olikheter och kulturella skillnader som skapas av kön, etnicitet, ålder, sexuell läggning, funktionshinder, nationalitet, klass osv.

INTERKULTURELL KOMPETENS innebär ett förhållningssätt av öppenhet och förståelse för olika individer med olika etniska och kulturella bakgrunder. Målet är att en interaktion mellan de olika individerna utvecklas och att kommunikationen blir dubbelriktad. Detta förhållningssätt grundar sig antingen på kunskaper om "den andre" eller en vilja och medvetenhet om hur man skaffar sig de kunskaper som krävs när man behöver dem. Ett införlivande av interkulturell kompetens får betydelse för en människas sätt att tänka, leva och handla. En förmåga att röra sig mellan olika kulturer, som borde vara en självklar del i en lärares yrkeskompetens. Att se individen i studenten.

INKLUDERING, DELAKTIGHET, SOCIAL DELAKTIGHET: Inkludering och delaktighet är begrepp som är svåra att skilja åt eller att avgränsa från varandra. Man kan säga att de överlappar varandra eller har delvis synonyma innebörder. Delaktighet beskriver mer de sociala relationerna mellan människor i en viss miljö där integrering är själva processen för att skapa en inkluderande miljö eller ett inkluderande samhälle där alla människor upplever delaktighet. Inkludering utmanar befintliga strukturer och hierarkier. I ett inkluderande samhälle betyder det att samhället är organiserat utifrån att alla människor är olika och att den enskilde individen har ett aktivt inflytande.

EXKLUDERING, UTANFÖRSKAP, UTESTÄNGANDE: Dessa begrepp har rakt motsatt innebörd än ovanstående.

STIGMATISERING = STÄMPLING innebär generellt att personer tillskrivs vissa egenskaper som oftast är negativa för individen och bottnar i attityder till det eller dem som upplevs som annorlunda i förhållande till rådande normer. Att stämplas eller utsättas för ett stigma leder ofta till att man blir bortvald eller utestängd och till utanförskap.

STEREOTYPIER är grova förenklingar av enskilda människor, grupper och egenskaper som tillskrivs dessa vilka generellt grundar sig på okunskap och ofta värdeladdade föreställningar. De förenklingar som vi har i våra tankar och uppfattningar är svåra att påverka och förändra. De utgår ofta från att den egna kulturens värderingar och uppfattningar är överlägsna och utgör normen i tillvaron i jämförelse med andra.

LITTERATURÖVERSIKT

Hur valde jag den litteratur som presenteras i följande avsnitt? Likabehandlingslagen och ett antal relevanta utredningar och uppföljningar som genomförts tidigare, fick mig att börja min granskning av dessa och liknande dokument. Tankarna ledde mig till mänskliga rättigheter överhuvudtaget och hur vi ibland bemöter och bedömer varandra utan att egentligen inte känna varandra.

Vid genomläsningen av en mängd litteratur letade jag efter känslan och den upplevelse av innehållet som intervjuerna gett mig vid analysen av datainsamlingen. Viss litteratur förkasta

des på en gång, en del återkom och omvärderades precis som att andra direkt gav mig det som kändes rätt i sammanhanget. Under hela den tid det tagit att färdigställa uppsatsen och även fortfarande, så dyker nya infallsvinklar upp som kanske borde bemötas. Men strecket är draget. Jag har inte sökt speciellt mycket efter forskning i området eller litteratur från andra länder än Sverige, dels för att det inte verkar finnas någon litteratur eller tidigare forskning som fokuserar likabehandling i det här perspektivet, dels för att min vilja var att studera varför det ofta är ett problem för oss med studenter med annan etnisk bakgrund än den svenska inom lärutbildningen.

LAGAR, HANDLINGSPLANER OCH FN:s DEKLARATION OM MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

När datainsamlingen i studien gjordes under 2006 fanns Lag om likabehandling av studenter i högskolan (2001:1286) sedan några år tillbaka. Lagens ändamål beskrevs enligt följande:

§1 Denna lag har till ändamål att på högskoleområdet främja lika rättigheter för studenter och sökande och att motverka diskriminering på grund av könstillhörighet, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning och funktionshinder. Lag (2003:311) Ändring införd 1 juli 2003. §2 tar upp ett antal definitioner. I lagen avses med *”etnisk tillhörighet: att någon tillhör en grupp av personer som har samma hudfärg eller nationellt ursprung”*, däremot definierar man inte särskilt, vad som avses med religion eller annan trosuppfattning.

Det sägs i §3 att en högskola ska bedriva ett *”målriktat arbete för att främja studenters lika rättigheter oavsett deras (...) etniska tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning (...)”*. Till högskolans skyldigheter hör också att vidta åtgärder för att förebygga och förhindra att en student utsätts för ett uppträdande som kränker dess integritet i högskolestudierna, om uppträdandet upplevs ha samband med studentens etniska tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning (§4). Ombudsmannen mot etnisk diskriminering skulle i första hand *”försöka förmå högskolorna att frivilligt följa denna lag”*.

I Göteborgs universitets Jämlikhetsplan 2004 – 2006 kunde man då klart och tydligt läsa när det gällde Mål för jämlikhetsarbetet för studenterna, att trakasserier och diskriminering av studenter på grund av kön, social och etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning, ålder eller funktionshinder inte får förekomma vid universitetet samt att jämlikhets- och mångfaldsperspektiven ska präglade undervisning och kurslitteratur. Det beskrevs också att *”Anordnande av kompletterande utbildningar för akademiker med utländsk examen som önskar avlägga en svensk examen/erhålla en svensk legitimation”* (s.10) är en av de prioriterade punkterna. *”Utbildningarna kan arrangeras i form av uppdragsutbildningar eller ingå i universitetets reguljära kursutbud”* (s.10). Implicit låg att all personal som arbetar inom Göteborgs universitet och i detta fall vid Institutionen för pedagogik och didaktik måste få möjlighet att utveckla interkulturell kompetens för att undvika diskriminering som grundar sig i annan etnisk tillhörighet. Studenterna bör också om möjligt möta föreläsare av olika kön och bakgrund. *”Vid Göteborgs universitet är det vad man gör, inte vem man är, som räknas”* (Likabehandling och breddad rekrytering av studenter, Handlingsplan 2006, s.5).

Sedan 2007 finns en Likabehandlingspolicy som ingår i universitetets strategiska plan. Den nuvarande gäller för åren 2007 – 2010. Inledningsvis beskrivs under rubriken Våra värderingar, att organisationen utvecklas kontinuerligt för att säkerställa en god arbetsmiljö där alla anställda och studenter oavsett kön, etnicitet, religion eller annan trosuppfattning, eventuella funktionshinder eller sexuell läggning ges bästa möjligheter att utvecklas. Här har dock ålder som kriterium fallit bort. Det skrivs också fram att en ökad mångfald både bland studenter och anställda bidrar till en högre kvalitet i verksamheten. Utgångspunkten är alla gruppers lika värde och möjligheter i verksamheten. I Vår vision beskrivs liksom i tidigare plan att *”Det ska alltid vara vad man gör, inte vem man är, som räknas”*(s.1). Vi ska arbeta aktivt med kravet på likabehandling för att förebygga och förhindra trakasserier liksom kränkande särbehandling och diskriminering.

Den 1 januari 2009 fick Sverige en ny diskrimineringsombudsman och en ny diskrimineringslag. Ombudsmännen mot diskriminering och sju olika diskrimineringslagar slogs samman till en enda diskrimineringslag (2008:567). Den omfattar även studenter i högskola/universitet. Den nya lagen ska förutom att motverka diskriminering som har samband med kön, etnicitet, religion och annan trosuppfattning, sexuell läggning och funktionshinder även gälla skydd mot diskriminering på grund av ålder och könsöverskridande identitet. Förbudet mot åldersdiskriminering är dock svagare än de andra diskrimineringsgrunderna. I och med att denna lag tillkom justerades texten i ovanstående likabehandlingspolicy då ålder samt könsöverskridande identitet eller uttryck skrevs in bland övriga kriterier.

Den nya lagen skyddar mänskliga rättigheter som är grunden för vårt demokratiska samhälle och lagens ändamål beskrivs på följande sätt: §1 *Denna lag har till ändamål att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder.* Lagen är tvingande och beskriver i §4 vad som avses med diskriminering i fem punkter, *direkt diskriminering, indirekt diskriminering, trakasserier, sexuella trakasserier, instruktioner att diskriminera.* Som enskild individ har man rätt att inte bli särbehandlad för egenskaper man har, som ej går att påverka men som avviker från den gällande normen. Vidare i §5 punkt 3 förtydligas att i denna lag avses med etnisk tillhörighet: *nationellt eller etniskt ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande.*

Även enligt FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna från 1948 så betonas att alla människor är födda fria, med lika värde och lika rättigheter. Människan anses utrustad med förnuft och samvete och bör behandla varandra jämlikt. Det betonas också i FN:s förklaring att *”varje människa är berättigad till alla de fri- och rättigheter, utan åtskillnad av något slag, såsom ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom eller ställning i övrigt”* (En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna 2006-2009, s.15). En av principerna som är central i det politiska arbetet i Sverige när det gäller *”de mänskliga rättigheterna är principen om likabehandling”* (s.17), vilken finns inskriven även i den nya diskrimineringslagen. Både på nationell och internationell nivå är kampen mot diskriminering en huvudsaklig målsättning.

Höglund (2000) menar att det i praktiken handlar om att genomföra FN-stadgans vackra paragrafer om mänskliga rättigheter och att mångfald förutsätter att alla former av diskriminering och ojämlikheter motarbetas samt att vi lär oss att se kompetenser, kunskaper och förmågor hos alla människor. Men han menar att i den svenska föreställningsvärlden finns en hierarki för hur man uppfattar kulturell likhet respektive olikhet med det svenska. Vita väst- och nord-

européer samt folk från England, USA, Canada, Australien och Nya Zeeland uppfattas som närmast oss. Sydeuropéer och Latinamerikaner kommer i en mellanposition medan de som uppfattas som mest olika oss är bl.a. svarta från Afrika och folk från arabiska länder eller länder med muslimska inslag.

När vi möter individer möter vi inte en hel kultur skriver Höglund och vår bild av ”de andra” har ofta väldigt lite att göra med egenskaperna hos de verkliga människor vi möter. Majoritetssvenskars bilder av ”de andra” rymmer ofta god vilja, hjälpsamhet och omsorg, men paras ofta med föreställningar om ”andra från tredje världen” – som t.ex. att ses som mindre välutbildade, mindre kunniga och hjälpbehövande.

Han menar också att det är svårt att tro att dessa inslag i den svenska föreställningsvärlden inte får en del följd för invandrades möjligheter i Sverige. Orsaker till exkludering kan dels handla om kompetensbrister av olika slag, men även om diskriminering, t.ex. språkliga krav och krav på social kompetens tenderar att lyftas fram, men begreppen är otydliga *”och öppnar för möjligheten till indirekt diskriminering. Frågan är om inte social (och kommunikativ) kompetens i Sverige i praktiken innebär svensk social (och kommunikativ) kompetens dvs. kännedom om, och förmågan att handla i enlighet med, beteendemönster och sociala koder som utvecklats här”* (a.a.s.28).

Social kompetens i Sverige innebär, att kunna uppträda svenskt och att kunna de svenska koderna, enligt Mlekov och Widell (2003) och de menar att det råder det enighet om. Vidare anser Höglund (2000) att majoritetssvenskar måste lära sig att se och erkänna kompetens hos andra, men menar att om de flesta majoritetssvenskar aldrig umgås med invandrare, kommer de ha svårt att uppfatta den kompetens som kan finnas.

Nirje (2003) skriver att hans definition av integration är *”Att vara sig själv – att kunna och att få vara sig själv – bland andra”* (s.123). Med det menar han att mellanmännsliga förhållanden alltid bygger på ett ömsesidigt erkännande av varandras integritet, att vi delar våra grundläggande värderingar och gemensamma rättigheter. Följden av att ett ömsesidigt erkännande saknas kan bli segregation, främlingskap och utanförskap. Nirje menar att *”Människors lika värde betyder rätten till ett liv där individen kan förverkliga sig själv, uttrycka sig och leva i värdighet och frihet”* (a.a.s.179). Alla människor är olika och vi omfattas alla av de grundläggande mänskliga rättigheterna. Han skriver också att mänskliga rättigheter tillhör vår vardag och är en realitet för oss alla.

RAPPORTER OCH UTREDNINGAR

Men *”Vi i Sverige är ju bra på mänskliga rättigheter, eller hur?”* Frågan ställer Abiri (2008) men menar att hennes erfarenhet som universitetslärare i mänskliga rättigheter är den *”att det finns förvånansvärt lite kunskaper om vad mänskliga rättigheter är – och vad det kan innebära i ens yrkesutövande”* (s.7).

Hon menar att de flesta anser att de har en klar bild av vad mänskliga rättigheter innebär men att den är för oproblematiserad och diffus och under sitt arbete med utbildning har hon många gånger mötts av följande tre myter, vilka försvårar arbetet med dessa frågor.

Myt 1 "Vi har redan nått så långt här", underförstått i Sverige.

Myt 2 "Demokrati är detsamma som mänskliga rättigheter". Detta syftar på att eftersom vi lever i en demokrati så kan vi hantera dessa frågor automatiskt.

Myt 3 "Vi är goda, vi är väluppfostrade människor som inte har några problem med mänskliga rättigheter" (a.a.s.8).

Eftersom åsikterna som beskrivs i de tre myterna berör den individuella, yrkesmässiga och nationella självbilden är den svårast att hantera, menar Abiri. Den svenska självbilden är att vi redan kan detta och att vi inte behöver arbeta med den här frågan. Däremot kan det finnas anledning att arbeta med detta i relation till vissa invandrargrupper i Sverige, eftersom arbetet då inte motsäger de tre myterna om mänskliga rättigheter. Det berör då heller inte vardagen för alla i Sverige utan har endast relevans för vissa specifika grupper eller vissa länder.

Abiri (2008) ställer också frågorna som man bör ställa sig i sitt yrkesmässiga agerande, "Hur kan man garantera att man inte själv kränker mänskliga rättigheter?" "Hur kan man förhindra andras kränkningar av mänskliga rättigheter?"(a.a.s.10). I Högskoleverkets undersökning rörande Undervisning om mänskliga rättigheter i högskolan dras slutsatsen att undervisningen i mänskliga rättigheter oftast är kopplad till internationella förhållanden med exempel från tredje världen men sällan är kopplad till svenska förhållanden och till Sverige, vilket då bekräftar de tre myterna ovan.

I SOU 2000:47, Mångfald i högskolan – reflektioner och förslag om social och etnisk mångfald i högskolan lyfter man i sammanfattningen fram att nästan 20% av Sveriges befolkning idag har sitt ursprung i ett annat land och i en annan kultur, liksom att ett välfärdssamhälle som vårt bygger på idén om allas lika värde och allas lika rätt att ta del av samhällets välstånd. I utredningen påtalas även att utbildning erbjuder möjligheter att utjämna skillnader och att öka förståelsen mellan individer och grupper samt att utbildning sannolikt ger individen bättre förutsättningar att delta i samhällslivet liksom att få inträde på arbetsmarknaden. Närmare 20% av Sveriges befolkning har fram till idag utländsk härkomst men endast 9,5 % av lärarkåren är födda utanför Sverige (Fridlund 2008, s.20).

Integrationsverkets rapportserie 2002:13, Vardagsdiskriminering och rasism i Sverige, Vuxenutbildning och konstruktion av den andre hänvisar till Osman som har undersökt de stigmatiserade följderna av den officiella diskursen om multikulturalism inom vuxenutbildningen i *The Strangers Among Us. The social Construction of Identity in Adult Education*. Osman menar att "Konstruktionen av differentierade identiteter utifrån föreställningen om likhet och särart mellan invandrare och svenskar leder i praktiken till fördomsfulla attityder och avståndstagande mellan dessa båda grupper". *Osmans empiriska studier bekräftar hur internaliserade uppfattningar om kulturell likhet eller särart blir till identitetsgrundande kriterier och referensram för samspelet mellan svenskfödda och invandrare*"(s.68). Det finns anledning att förmoda att det inom högskola och universitet med all säkerhet finns liknande föreställningar. I kapitlet Vardagsdiskriminering menar man att den institutionella diskriminering som äger rum inom organisationer, myndigheter och på arbetsplatser har sin grund i bl.a. samhällets etablerade normsystem och regelverk. "Den uppstår inte sällan som ett resultat av slentrianmässiga handlingar baserade på förutfattade uppfattningar om etnisk/könsmässig olikhet" och att "en förutsättning för den institutionella diskrimineringen är den oreflekterade utsorteringen av människor utifrån stereotypa föreställningar"(a.a.s.75). I kapitlet Mångfald och diskriminering framhålls att de los Reyes i sin bok Mångfald och differentiering menar att olikskapandet är "en förutsättning för diskriminering" och att olikskapandet "är en del

i konstruktionen av en idealiserad svenskhet som legitimerar rådande ojämlikhet i etniska relationer” (a.a.s.66). Därmed konstrueras ett olikskapande som särskiljer istället för att framhålla olikhet som en naturlig variation.

En liknande uppfattning finns i SOU 2005:41 Rapport av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering Bortom Vi och Dom. I Skapandet av vi och dem, påstås att *”Svenskhet och invandrarskap betecknar inte bara olika positioner utan även kontrastiva egenskaper som definieras relationellt och genom vilka ”invandrare” konstrueras som en spegelbild av ”svenskar”. Varje definition av hur vi är innehåller därför även en outtalad berättelse om hur de andra är”. Därmed betecknar svenskheten ”en position som är omöjlig att nå för ”de andra” eftersom de per definition befinner sig utanför svenskheten” (s.12).*

LÄRARUTBILDNINGEN

Lahdenperä (2008) påpekar att varje land har en etnocentrisk syn på lärande, undervisning och skola som utgår från värderingar och normer som finns och har funnits i generationer. Även om både språk och värderingar är under ständig påverkan och förändring överallt så finns det underförstått något gemensamt som kommer till uttryck i det man menar kännetecknas som social kompetens, förtrogenhet med specifika fenomen och informella koder i det egna landet (Fridlund, 2008 s.53).

Så för att kunna möta människors olikheter utan att diskriminera måste vi fundera över våra egna eventuella fördomar och etnocentriska värderingar, vilket känns oerhört viktigt i skola och utbildningssammanhang. Ansvaret ligger på ledare och lärare i den svenska skolan när det gäller att inkludera lärare med annan etnisk bakgrund i skolgemenskapen, men ansvaret är tudelat. Det går inte att komma ifrån att även den utländska läraren har ett ansvar som innebär att införliva förståelse för och kunskap om svenska normer och värderingar och lägga till dessa vid sidan av sina tidigare. Detta är inte alltid självklart eller enkelt då grundläggande attityder och värderingar är en central del av ens person och i deras fall formade i ett annat kulturellt sammanhang (Fridlund, 2008 s.53).

Gundara (2005) jämför Storbritannien och Sverige och varnar för att ”mångkulturalism” ofta associeras med ”den andre” och ”den som ej hör till” och så länge vi gör det även i utbildningssammanhang, sitter vi fast i en etnocentrisk lärarutbildning. Man kan då säga att mångkulturalism blir diskriminerande. En del av befolkningen exkluderas och ett tänkande i ”vi och dom” konserveras. *”In most European countries the term of multiculturalism is only used to explain the existence of The Other, the stranger who does not belong” (a.a.s.103).* Han menar att om man lämnar frågan om interkulturalitet till några få redan intresserade utan att arbeta för att institutioner och strukturer implementeras, kommer den att marginaliseras.

Det stämmer med vad Nyström (2003) tar upp, att *”inom lärarutbildningen bör de kompletterande lärarna integreras med de studerande i grundutbildningen så långt detta är möjligt och lämpligt”(s.99).* De utländska lärarna som kompletterar sin utbildning från hemlandet har ofta ett stort behov av kontrastiva diskussioner inom ramen för sin utbildning, dock ges inte alltid möjlighet till detta. Liksom att det finns specifika behov att tillfredsställa bl.a. språkhandledning och språkträning i svenska. *”Tyvärr”, skriver Nyström ”är erfarenheterna av integrering under utbildningen inte positiva i alla avseenden”(s.99).* Flera gånger har hon observerat att de utländska lärarna under ämneskursernas grupparbeten *”varit hänvisade till varandra”*

för att övriga studenter *"inte kunnat bereda utrymme i sin grupp"* (s.99) eller varit intresserade. Ursäkterna till detta har enligt Nyström varit svepskäl av olika slag. Till exempel att man reser tillsammans till och från Pedagogien och att man arbetar under resvägen.

Mångfaldsfrågan blir ofta ett problemområde trots all retorik, istället för en mer positiv resursfråga menar Bayati (2009). *"Läroarbetsutbildare har genom sin position i utbildningssystemet en betydande roll i att sätta agendan"* (s.10). Hon menar också att läroarbetsutbildarnas villrådighet i mångfaldsfrågan och hur man ska uppmuntra till mångfald krockar med studenternas rätt att själva bestämma över sin arbetsituation. *"Att läroarbetsutbildares indelning av studenter i basgrupper många gånger slutar i att studenter med svenska som modersmål grupperar sig tillsammans när studenternas egna val värdesätts högst"* (s.11) är ett exempel på dilemmat. När studenter med utländsk bakgrund blivit bortvalda i arbetsgrupper utmynnade det oftast i *"att de blivit tvingade att samlas i en grupp, då de med svenskt modersmål samlats i egna grupper"* (s.12) Frågan är hur man kan diskutera detta utan att studenter med utländsk bakgrund ytterligare stigmatiseras när det redan finns upplevelser av utanförskap och erfarenheter som kan betecknas som marginalisering och stigmatisering, påpekar Bayati.

Mycket av arbetet inom läroarbetsutbildningen förutsätter arbete i basgrupper eller seminariegrupper eftersom en väsentlig del av undervisningen inte är läroarlett. Enligt Bigestens och Sjögren (2004) innebär det *"att de ansvariga lärarna måste vara lyhörda gentemot arbetsgrupper som inte verkar fungera tillfredsställande"* (s.168) Människor väljer att gruppera sig med likasinnade i många olika sammanhang och det sker även inom högskolan. På Söderströms högskola konstaterade man att studenterna ofta utgick efter ålder eller etnisk bakgrund när de skulle gruppera sig. Detta gjorde att läroarbetsutbildarna ingrep och aktivt styrde gruppindelningen. Vi lärde oss *"att vi själva måste försöka styra gruppindelningar så att studenterna blev indelade efter maximal heterogenitet"* (a.a.s.169) menar Bigestens och Sjögren. Efterhand fick de olika seminariegrupperna själva ansvar för *"att dela in sig i arbetsgrupper med utgångspunkten att grupperna skulle vara så heterogena som möjligt"* (a.a.s.169). Detta innebar också att studenterna blev tvungna att *"diskutera hur och varför människor kategoriserar sig själva och varandra i olika grupper"* (a.a.s.170). Författarna menar att vi måste lägga mer tid på att handleda studenterna i konflikter och om samarbetssvårigheter uppstår som påverkar så, att syftet med att arbeta i grupp motverkas.

I en undersökning som gjorts av en student inom ramen för det Allmänna utbildningsområdet inom Läroarbetsprogrammet ansåg intervjupersonerna, som alla var utländska lärare, *"att de hade en fördel med att ha tidigare läroarbetsutbildning, läroarbetserfarenhet och en annan kulturbakgrund jämfört med de andra studenterna"*, enligt Soltani (2008 s.10). De ansåg att deras kompetens som lärare utvecklats genom erfarenhet i både Sverige och i hemlandet och att det gav dem värdefulla kunskaper. Några menade att fast vissa av läroarbetsutbildarna märkte att de hade tidigare erfarenheter så upplevde flera andra *"att varken de ansvariga lärarna eller de svenska studenterna tog deras tidigare utbildning och kunskap på allvar"* (a.a.s.10). Några av de intervjuade menade att deras ämneskunskaper var tillräckliga och att det som verkligen kompletterade den tidigare utbildningen var den pedagogiska kompetensen. Enligt Soltani så kände en del av de intervjuade *"att den nya utbildningen ger dem en bredare syn och större frihet i sättet att tänka och reflektera över olika företeelser"* (a.a.s.11). De flesta ansåg att de hade goda språkfärdigheter och att språket räckte till även om svårigheter i uttal och grammatik ibland hindrade dem från att delta i undervisningen på ett aktivt sätt.

Det framkom även upplevelser av att inte bli lyssnad till eftersom brytning och uttal och en ibland felaktig grammatik gör att talet inte flyter perfekt. Brister i språket kopplas även ihop med bristande kunskaper och de utländska lärarna menade att de svenska studenterna utgår från förutfattade meningar och att det kan vara en orsak till att de inte vill vara med i samma grupp. Enligt Soltani hade de flesta uttryckt detta på något sätt och att det upplevdes svårt att få kontakt med de svenska studenterna.

SPRÅK OCH IDENTITET

En god språkbehärskning är nödvändig för att kunna uttrycka sina kunskaper, både nyvunna och gamla, på svenska och för att hitta balansen mellan sina tidigare lärarfärdigheter och sin pedagogiska kompetens. Den utländske läraren bedöms i utbildningen utifrån ett etnocentriskt svenskt synsätt på hur svenska ska talas och på hur man uttrycker sin syn på undervisning och lärande (Fridlund 2008, s.52). Men att *"tillägandet av ett bra uttal och ett gott flyt tar sin tid"* och *"att dessutom komma underfund med språkliga nyanser och de många gånger outtalade sociokulturella normer som styr språkanvändning i olika situationer och sammanhang, tar naturligtvis ytterligare tid"* måste man vara medveten om menar Lindberg (SOU 2003:77 s.39).

Nyström (2003) framhåller att det finns en tendens att brister i språkförmågan har en stor överspridningseffekt vid en bedömning av den totala kompetensen och *"den språkliga förmågan spelar onekligen stor roll för lärarens yrkesverksamhet"* (s.23). Att avgöra var gränsen går för om en lärare med annat modersmål än svenska, har de kunskaper som krävs för att kunna undervisa i svenska skolan är en svårighet och det är inte alls självklart att ett godkänt resultat i svenska garanterar detta, menar Nyström.

Även Bredänge framhåller att *"vid bedömningen av utländska lärares förmåga att omsätta sitt yrkeskunnande i svensk kontext visar sig inte oväntat språket vara en mycket central faktor. Det handlar både om att göra sig förstådd och att förstå"* (Bredänge, Boyd & Dorriots 1998, s.5).

I samma rapport sammanfattar Boyd bedömningarna av videoinspelningar av lärare med utländsk bakgrund i en undervisningssituation i svensk skola. Hon ställer bl.a. frågan om man kan se förbi brytningar, ordval, grammatiska fel osv. när man ska bedöma lärarens pedagogiska kompetens. Bedömare i studien var skolledare och lärarutbildare. Det framkom att det var svårt att särskilja olika aspekter av språkfärdigheten, men de variabler som bedömdes som viktigast för lärlämpligheten var ordval, flöde och anpassning. Uttal och språkriktighet som är mer formella aspekter av språkfärdigheten, bedömdes som mindre väsentliga. Detta var intressant eftersom det är just uttal och språkriktighet som kommer fram i den allmänna debatten om invandrares språkfärdigheter i svenska (Fridlund, 2008 s.12).

Bredänge m.fl.(1998) visar i sin studie att de tre faktorerna språkfärdighet, lärlämplighet och pedagogisk skicklighet som undersökts, är av väldigt komplex karaktär. Det konstateras också att bedömarna var bättre på att bedöma uttalet på kort tid, men att man var sämre på att bedöma pedagogisk skicklighet under samma korta tid. I en sådan situation tar språket lätt överhanden över andra lärarfärdigheter (a.a.s.13).

Det är viktigt för alla människor att äga ett stort ordförråd framhåller även Enström (2004) bl.a. för att kunna ge uttryck för sina kunskaper och erfarenheter. Ordförrådets omfång och kunskap om ord är av allra största betydelse och viktiga komponenter i språkbehärsksningen.

”För att lyckas i sina studier och framtida yrkesliv har högskolestuderande med utländsk bakgrund behov av att utveckla ett rikt ordförråd och att på förhållande vis kort tid nå upp till en nivå som ligger så nära som möjligt en infödd på motsvarande utbildningsnivå” (a.a.s.171). Oftast är det dock ordförrådet som är den begränsande faktorn även för de som nått upp till en avancerad språkfärdighetsnivå enligt Enström.

Nivån för vad som är språkligt acceptabelt förändras ofta beroende på behov och syfte och många gånger görs språkliga bedömningar godtyckligt, för att markera skillnader mellan oss och de andra vilket kan leda till särbehandling och diskriminering menar Lindberg (2003). Många *”underskattar ofta den tid och arbetsinsats som krävs för att som vuxen tillägna sig ett nytt språk”* (s.38). Lindberg understryker att ett bra uttal och att språket flyter utan större problem tar tid. Dessutom finns det *”outtalade sociokulturella normer som styr språkanvändning i olika situationer och sammanhang”* vilka är svåra att komma underfund med. *”Sverige har på kort tid blivit ett i hög grad flerspråkigt samhälle med talare av upp till 200 olika språk”* (s.39). Svenskan används numera även som ett andraspråk av kanske 2 miljoner människor med andra modersmål än svenska som i olika åldrar, under olika omständigheter och till olika grad tillägnat sig det svenska språket.

Berhanu (2006) har gjort en studie på sig själv som lärare. Studien har en etnografisk ansats och ett aktionsforskningsperspektiv och bygger på personliga erfarenheter. Han försöker att beskriva och reflektera över sin erfarenhet som universitetslärare utifrån ett perspektiv av *”annorlundahet”*. Berhanu, som är född och uppvuxen i Etiopien, hade vid undersökningstillfället arbetat drygt ett år som universitetslärare i Sverige. Han påtalar hur starkt kulturen påverkar hur vi lär oss, undervisar och kommunicerar och den mångfald av inlärningsstilar som studenter från olika kulturella grupper har med sig är en faktor som behöver studeras närmare för att medvetandegöra lärarstudenter om olikheterna.

”Culture strongly influences how we learn, teach and communicate and it is a significant factor in shaping how students and teachers communicate in teaching and learning. These culturally sanctioned and determined ways of learning and teaching should be examined and explained in order to make teachers aware of and reflect upon what comes “naturally” to them, since what is “natural” to them may not be considered natural or even desirable to minority group students” (a.a.s.273).

Han frågar sig dock om någon verkligen på allvar har funderat över hur en lärare som tillhör en annan kulturell eller etnisk grupp kan göra sin kulturella bakgrund till en del av majoritetsstudenternas medvetande, utifrån varandras perspektiv? *”My main investigatory research question revolves around the question of what is necessary to improve teaching while coping with the feeling of “otherness”* (a.a.s.274). Berhanu lyfter även fram sina språkliga brister i svenska som en annan aspekt. Han reflekterar över varför vissa studenter upplever det svårt att förstå honom, medan ändå den största delen av gruppen gör det. Han funderar över om det beror på att dessa studenter inte har kontakt med vårt pluralistiska och multikulturella samhälle och inte har insett att de kan möta personer som talar svenska med ett annorlunda uttal än de är vana vid. *”I believe this is also a learning moment for them to decipher how a multilingual person for whom Swedish is a third or fourth language pronounces Swedish”* (a.a.s.277).

Lindberg (SOU 2003:77) menar att *”till skillnad från förstaspråksinlärare når andraspråksinlärare sällan ända fram till målet, om man med målet avser modersmålskompetens”* och att *”då enspråkiga infödda språkanvändares kompetens görs till norm för andraspråksinlärningen blir andraspråksinlärarna lätt hopplösa förlorare som i jämförelser med förstaspråksanvändarna ständigt kommer till korta. Flerspråkigheten framstår som en brist snarare än som en resurs”* (s.36).

I analysen av sin problematiska situation lyfter Berhanu (2006) även fram några faktorer kring vad som krävs för att stå ut med känslan av ”annorlundahet” och för att nå studenten. Detta anser han inte är ett bekymmer för alla lärare, utan *”other” teachers who struggle to be accepted and respected as any other ”regular teacher”. These ”others” could also well be women. They could also be non-Swedes who are viewed ”differently” by the majority. The burden is double both for the ”other” and women”* (s.281).

Som Mlekov och Widell (2003) beskriver det så är det ganska vanligt att personer med annan etnisk bakgrund inte kan de svenska sociala koderna eller kan uppträda på ett svenskt sätt. Men att ha social kompetens är olika beroende på vilken verksamhet man ingår i eller i vilket land man befinner sig i. Detta skulle för en lärare med utländsk bakgrund kunna innebära att inte vilja göra om sig själv helt och hållet för att passa in och accepteras enligt den svenska normen för lärare (Fridlund, 2008 s.54).

Den egna identiteten är viktig för de flesta människor och etnicitet kan sägas vara en del i identiteten. Att man identifierar sig som tillhörande en etnisk grupp med gemensamt ursprung bidrar till att en symbolisk gräns skapas mellan olika grupper enligt Stier (2009). *”Det innebär ett kontrasterande mot ”de andra” och uttrycker i sig avståndstagande, rädsla och stereotypa uppfattningar”*(s.31).

En person utanför den egna gruppen, med en annan etnisk identitet, annorlundagörs på så sätt av den etniska grupp man själv identifierar sig med. Det kan vara ett exempel på hur medlemmarna i majoritetssamhället vill distansera sig, menar Stier. Han menar också att annorlundagörandet även kan *”handla om att identiteter kan konstrueras med hjälp av språket”*(s.31). Ord som svensk och invandrare används oftast utan vidare reflektion, men underbygger ett vi och dom-tänkande. Precis som att den egna självbilden och etniska identiteten utvecklas ur den kultur och det samhälle vi lever i, det gemensamma ursprunget som vi aldrig helt kan frigöra oss från.

Andersson (2008) ställde vid en föreläsning frågan, varifrån kommer åsikterna och attityderna om språket, men påpekade samtidigt att språkinlärningen är en del av socialisationen och därmed beroende av det samhälle vi lever i. Han menade att vi lär oss saker om språket och vi lär oss att tycka om språket. Allt vi hör och läser sorterar vi genom våra åsikter om språket. Andersson talade bl.a. om språkets schibbolet-funktion, som är en metafor för att skilja på vi och dom i språket och med hjälp av språket. Ursprunget kommer från Domarboken 12:3-6 i Gamla testamentet i Bibeln.

Även Azar (2006) använder sig av detta stycke i Domarboken och beskriver det som ”identitetskonflikten” urscenario (s.10). Han ser inte schibbolet enbart som ett lösenord i ordets bokstavliga betydelse utan menar att schibbolet blir ett lösenord även för skilda fysiska kännetecken och identitetsmarkörer i vidare mening. *”Valet av schibbolet definierar vad som*

krävs av den som vill ta sig in i gemenskapen och åberopas för att kategorisera, övervaka och administrera gränsdragningen” (s.11) mellan olika grupper och olika individer. Azar menar att ett schibbolet pekar ut skillnader och likheter, vilka olika rättigheter vi har beroende på vem vi är samt vilka grupper som hör ihop. De olika lösenorden är olika stränga och uppträder i olika former, skiftar från plats till plats och vid olika tidpunkter. Azar hänvisar till Derri-da som visat att ett lösenord kan skapas av nästan vad som helst bara för att upprätthålla en gräns. Ett schibbolet och ordet schibbolet, den fonetiska skillnaden i uttalet, kan användas för att avgöra vem som tillhör vi eller dom. Den blir då särskiljande och diskriminerande.

Att det finns kopplingar mellan erkännande och identitet anser Taylor (1994) och att identitet hänger ihop med en persons självuppfattning och vad personen uppfattar är karaktäristiskt för den som människa. Taylor menar att *”vår identitet delvis formas av andras erkännande, eller frånvaron därav, och ofta misskännande”*(s.37). Man kan säga att misskännande eller icke-erkännande kan innebära ett förtryck i den meningen att en person eller en grupp återspeglas genom en förnedrande och föraktlig bild och genom denna förvanskning tvingas leva i utanförskap eller en inskränkt tillvaro.

Taylor framhåller att respekt och erkännande är något som vi är skyldiga andra människor och inte bara av artighet. *”Det är ett livsnödvändigt mänskligt behov”* (a.a.s.38). Han menar också att det sätt vi har att definiera oss och vår identitet på, är i dialog med andra och hur dessa andra ser oss. Taylor framhåller också att *”vi behöver relationer för att förverkliga oss, inte för att definiera oss”* (a.a.s.43).

Stier (2009) påpekar dock att trots vissa skillnader i synen på identitet anser *”de flesta forskare idag att kulturer, etniciteter och identiteter är sociala konstruktioner”* (s.31) men förmodligen kommer den ökande globaliseringen medföra att identiteter blir mer flexibla och utmanas på ett helt annat sätt än tidigare.

KROPPSSPRÅK, KOMMUNIKATION OCH MÖTET MELLAN MÄNNISKOR

Även kroppsspråket avslöjar om du är öppen för kontakt och nyfiken eller ej, för det som upplevs som annorlunda. Herlitz (1989) menar att har man *”en kommunikativ kompetens, baserad på nyfikenhet, intresse, öppenhet och respekt för du med dig dessa egenskaper överallt”* (s.73). Men han menar också att kulturella skillnader kan göra att missförstånd uppstår och att man begår misstag fast man inte menat det. Även Fast (1983) beskriver att precis som att det finns olika seder och bruk i olika kulturer så är naturligtvis kroppsspråket olika i olika kulturer. *”De har också olika blickar och samma sorts blick kan ha helt olika betydelse”* (s.128). Han menar att också blickar kan förorsaka missförstånd.

Att det blir störningar i kommunikationen kan bero på flera faktorer. *”Genom att markera maktförhållanden, status osv. kan en part motvilligt hamna i underläge vilket försvårar kommunikationen”* menar Herlitz (1989 s.65) och om man inte definierat olika ansvarsområden och befogenheter mellan två eller flera personer riskerar kommunikationen att präglas av osäkerhet och försiktighet. Olika förväntningar kan skapa låsningar och missförstånd. Herlitz betonar att *”den kanske viktigaste orsaken till brister i kommunikationens kvalitet hänger dock samman med bristande respekt. Bristande intresse för motparten. Bristande insikt i att även den här personen har något viktigt att förmedla”* (s.65).

Kommunikationsforskare anser att de signaler som ges i den icke-verbala kommunikationen har en större betydelse än de verbala signalerna. Det som förmedlas utan ord, kroppsspråket, avslöjar alltid det man innerst inne avser. *"Den som försöker manipulera med den ger dubbla budskap. Hållningen, ansiktet, ögonen och rösten avslöjar"* menar Muchin (2002). Hon menar också att kroppen avslöjar din karaktär, men det mesta är mer eller mindre omedvetet.

Detsamma gäller intonationen. Den är avgörande för hur ett budskap uppfattas även om orden säger en annan sak. Man tolkar helt enkelt budskap utifrån flera faktorer än bara det talade ordet. *"Det är just i mötet med andra kulturer som jag är särskilt utsatt för risken att lämna meddelanden jag inte avsett"* skriver Herlitz (a.a.s.51). Så fort det finns människor omkring oss så kommunicerar vi och han menar att om jag till övervägande delen i mitt liv endast kommunicerat med människor från min egen kulturella sfär, så präglar detta mig i hela mitt liv. De intryck vi får och tolkningar vi gör baserar sig på de erfarenheter vi har från vår egen levda kultur.

I mötet med andra människor speglas vår identitet mot den andre och vi ser oss själva. Nirje (2003) menar att varje dag kommer din identitet till liv när du möter andra. Men *"ibland kan du få uppleva att den bild du har av dig själv inte stämmer alls med den någon annan tycks ha av dig"* (s.183). Alla människor är mer än den bild eller den roll som andra människor ger en. Ens jag består av många delar, men om jag inte tillåts visa vem jag är och bli respekterad för det så krymper mitt jag och min identitet och självbild riskerar att förändras. *"Att det alltid finns en möjlighet att möta varandra som ett Jag och ett Du, betyder trots allt inte att vi alltid möter varandra"* skriver Illman och Nynäs (2005 s.57) och menar också att det är inte alltid vi ens ser en möjlighet att mötas. De skriver också att *"exempel på icke-möten hittar vi runt om i världen, i vår vardag"* (s.57). Det kan finnas många orsaker till detta, att vi inte möter varandra. Men *"vår självbild hänger ihop med vår bild av andra, för att skapa ett vi behövs ett de som kontrast"* (s.58).

Illman och Nynäs skriver också att problemet med att förstå andra människor uppstår inte i förhållandet mellan olika kulturer utan i förhållandet *"mellan det vi erfar som främmande och inte främmande, och det är inte förutsägbart"* (a.a.s.85). Kommunikationsprocessen styrs inte enbart av kulturell olikhet eller likhet utan samspelet däremellan är en integrerad del av både tolknings- och kommunikationsprocessen och den innefattar både attityder och relationer som är av betydelse för hur man förstår varandra. Främlingskap blir då en fråga som ej följer varken nationsgränser eller kulturella gränser, men som tyvärr kan utgöra ett hot i all kommunikation menar Illman och Nynäs. Att man inte förstår andra människor och andra kulturella yttringar handlar oftast mer om attityder än om okunskap. De attityder vi bär med oss formas under vår uppväxt och i det samhälle vi lever i och har med våra grundläggande värderingar att göra. Men det är viktigt att inte skilja helt och hållet på kunskap och attityd eftersom båda två har en betydelse i mötet och de attityder vi har, formar och påverkar alltid den kunskap vi tar till oss. Illman och Nynäs menar också att det är viktigt att vi vänder oss inåt och att vi granskar de attityder vi riktar mot oss själva

Stier (2004) skriver om att självreflektion handlar om att kritiskt kunna granska både sig själv och sin egen kultur i ett sociokulturellt perspektiv. Han menar att det konkret handlar om *"att veta hur den egna kulturens särart påverkar ens verklighetsuppfattning, synsätt och tolkningar"* (s.143). Han menar också att man måste försöka betrakta sig själv med andras ögon bl.a. när det gäller kroppsspråk och bemötande av andra.

När vi möter andra människor är det lätt att dra felaktiga slutsatser av det vi ser och olika situationer kan misstolkas. *"Det skapar förvirring eller främlingskänsla"* och *"vi tvingas reflektera över det som vi hållit för självklart, rätt och riktigt"* beskriver Herlitz (1990 s.88). Det är inte konstigt att denna förvirring skapar olika reaktioner hos oss. Herlitz hänvisar till en radiointervju med Seija Wellros där hon säger att *"det första du ska tänka på i ett kulturmöte är att du själv är delaktig i det"* (a.a.s.99). Han funderar över om det är så att svenskar skulle behöva lära sig lite mer om sin egen kultur och vad det innebär att vara svensk och att försöka titta på den svenska kulturen utifrån. Han skriver vidare att det kanske är så att det *"endast är den som känner sig trygg i sin egen kulturella identitet som kan vara generös"* (a.a.s.99) i mötet med andra kulturella värderingar. Herlitz påtalar också att för att utveckla kompetens måste man försöka sätta sig in i andra länders världsbilder och försöka förstå vad det innebär för människorna som lever i andra delar av världen. Det är viktigt att försöka förstå och hitta förklaringar innan man värderar. Hans råd är att du ska vara som du är, men vara medveten om *"att ditt agerande kanske kan framkalla reaktioner du inte förväntat dig"* (a.a.s.100).

Stier (2004) skriver även om Interkulturell kompetens. Han menar att en person som är interkulturellt kompetent *"lyckas undvika alltför stora missförstånd eller konflikter i mötet med människor från andra kulturer"* (a.a.s.139) och att det bygger på förståelse både för den egna kulturen som för andra kulturer, men även på öppenhet och nyfikenhet. Att tillägna sig en ny kultur innebär en ny socialisationsprocess och kanske i vuxen ålder. En socialisation som äger rum både genom informell påverkan men även genom formell utbildning. Språket är nog den främsta kulturbäraren. Språket och människornas förmåga till kommunikation är förutsättningar för att ett möte ska äga rum mellan människor och mellan kulturer. Men interkulturell kommunikation är komplex och risken för missförstånd ökar i dessa sammanhang eftersom kultur, språk och tanke hänger ihop. Stier menar dock *"att det inte är otänkbart att variationen i kommunikationen mellan individer eller grupper inom en kultur kan vara större än mellan olika kulturer"* (a.a.s.39).

DELAKTIGHET OCH KULTURELL MEDVETENHET

Ett förhållningssätt som präglas av öppenhet, förståelse och respekt för olika individer oavsett bakgrund underlättar interaktion och kommunikation mellan olika individer precis som att synen på olikhet som en naturlig variation som har ett värde i sig. I ett demokratiskt samhälle är delaktighet och jämlikhet grundläggande rättigheter. Enligt Gustavsson (2004) innebär delaktighetsbegreppet något mer än vad integrering och inkludering gör när det gäller att lösa utanförskapsproblemet. *"Här finns en ny betoning på individen och hans eller hennes aktiva medverkan och inflytande"* (s.20). Dock menar han att i Sverige har vi aldrig haft någon *"kritisk diskussion av delaktighetsbegreppets politiska innebörder"* (a.a.s.21). Hans huvudpoäng är att delaktighetsbegreppet endast är ett nytt sätt att tala om de problem som alltid har funnits och att vi måste ta med detta när vi ska försöka förstå innebörden av delaktighet och vad det handlar om.

Som Tideman (2004) förespråkar blir definitionen av *"delaktighet i första hand en fråga om likvärdiga levnadsvillkor för personer"* (s.123) oavsett vem man är. Däremot menar han att delaktighet inte betyder att alla generellt ska behandlas lika, utan vad likhet innebär i olika sammanhang måste definieras. Tideman menar också att särbehandling eller olika behandling ibland är nödvändigt för att som mål uppnå likhet, eftersom olika personer har olika behov av stöd.

Men hur ser möjligheterna ut till social delaktighet i Sverige? Pripp (2004) skriver bl.a. om den segregerade välviljan och hur man använder kultur som makt. Han menar att i Sverige är arbetsmarknaden indelad hierarkiskt efter både olika etniska och nationella kategorier. Han beskriver hur kultur och kulturskillnader används i Sverige, både för att förklara och att förstå etnisk segregation. Genom att anlägga ett kulturellt perspektiv förlägger man främst ansvaret för integrationsproblemen på den enskilde individen som invandrat till Sverige och lämnar på det viset majoritetsbefolkningen i stort sett utan ansvar. Strukturell diskriminering på arbetsmarknaden skulle då kunna förklaras med enskilda invandrares brister i kunskaper och förmågor. Pripp hänvisar till Pred som i sin studie *Even in Sweden* visar "att mönstret är något ganska typiskt för Sverige, hur majoritetsbefolkningen inte ser sin egen inblandning i etnisk och rasmässig segregation" (a.a.s.76). Ofta förklaras svårigheter i integrationen med olika problem hos personen med invandrarbakgrund. Det kan vara personliga förmågor av olika slag som bristande språkfärdigheter i svenska eller andra bristande kvalifikationer. "Kontrastering mellan den nationella kulturen och andra kulturer används för att förklara etniska gruppers tillkortakommanden, göra deras underordning förståelig och mana till deras anpassning" (a.a.s.80). En svåruppnådd svenskhet utgör mallen för egenskaper som är eftersträvansvärda. Svenskheten kontrasteras mot det som underförstått betraktas som osvenskt och samtidigt befäster man bilden av "den Andre".

Den vardagliga rasismen är mycket subtil och svårtolkad. Vardagsrasismen består oftast av upprepningar som är svåra att tolka och blir inte tydliga förrän den som utsätts upptäcker det återkommande mönstret. Det kan vara hur lärare/kurskamrater förutsätter att elever/studenter med invandrarbakgrund presterar lägre, har lägre formella kunskaper eller inte har tillräckliga kunskaper i svenska språket. "Omgivningens kulturella rasism bygger sällan på medvetna rasistiska handlingar. Snarare är det lika vanligt att den vardagliga rasismen är en effekt av välutbildade och upplysta människors sätt att vända sig till och att förstå ... efter kulturella mallar" (a.a.s.83). Dessa kulturella mallar handlar oftast om hur andra uppfattas i relation till det som anses som typiskt svenskt.

Kulturell medvetenhet, både ifråga om egna kulturella värderingar och föreställningar samt om att kunna utveckla en förmåga "att kunna överbrygga olika synsätt, kunna tolka och förstå och även respektera andras perspektiv samt kunna ifrågasätta och bearbeta den egna etnocentrismen" skriver Lahdenperä om (2004, s.18). Hon menar att vi måste våga konfrontera våra egna ofta etnocentriska värderingar och föreställningar med andras också etnocentriska uppfattningar. Att utveckla en interkulturell sensibilitet som att uppfatta kulturella skillnader och olika tolkningar tillsammans med "en förmåga att kommunicera sin egen kultur" (s.19) förutsätter att interkulturella möten äger rum. Utan möten skapas inga förutsättningar för att utveckla interkulturell kompetens och för "att förstå andras kultur och öka sin medvetenhet om den egna kulturen" (s.19).

Med en ständigt ökande mångfald i högskolan är det självklart "att nya strukturer, nytt innehåll och varierande metoder krävs för att kunna bemöta alla de nya studentgrupperna" anser Bigestans och Sjögren (2004, s.147). De menar att det blir uppenbart att man måste reflektera över och diskutera hur bl.a. etnisk mångfald inverkar på lärande och kvalitet i högskoleutbildningen. Vi lever i en tid som präglas av globalisering och social rörlighet och utifrån de nya sammansättningarna av studentgrupper vi har i högskolan måste vi både möta de nya krav som detta skapar men också lära oss att ta hand om de möjligheter som skapas. Det bör finnas andra kriterier idag som ger kvalitet i undervisningen och som är mer anpassade till de för-

ändrade villkor vi lever under och det *”kräver förändrade attityder i universitets- och högskolelektersar”* och dessutom krävs att man analyserar de olika faktorer som påverkar högskoleutbildningen både strukturellt, mänskligt och kontextuellt *”i relation till den ökande mångfalden bland studenterna”* (a.a.s.149).

Läraren i högskoleutbildningen måste parallellt med att reflektera över sina egna tankar och sin roll som lärare lära sig lyssna på och utgå från studenternas olika bakgrunder och referensramar enligt Bigestans och Sjögren (2004). Studenter med skilda bakgrunder både kulturellt och språkligt ger en fantastisk tillgång till att reflektera över olika perspektiv och tankemönster. *”Mångfalden bland de studerande måste ses som en utgångspunkt och inte ett hinder i undervisningen”*. Lärarutbildare måste enligt Bigestans och Sjögren själva bli medvetna om och *”förhålla sig till den mångfald som ryms inom högskolans väggar”* (a.a.s.164). Eller som Borgström (2004) uttrycker det *”skaffa sig ett nytt sätt att förhålla sig till den nya verkligheten”* (s.33).

TEORETISK REFERENSRAM

För att försöka förstå och beskriva komplexiteten i forskningsområdet likabehandling av studenter med annan etnisk bakgrund har jag valt att betrakta fenomenet utifrån flera olika perspektiv. Min upplevelse är den att endast ett eklektiskt angreppssätt kan bidra till att resultatet av undersökningen ger en rättvis beskrivning av problemområdet. Det krävs ett helhetsperspektiv på människors tillvaro för att vi ska få möjligheten att förstå denna. Den kan inte enbart betraktas från ett håll.

Eftersom fokus i studien är människors uppfattningar om ett fenomen och även upplevelser av detta fenomen har jag valt en kvalitativ forskningsansats. Den epistemologi jag lutar mig mot är den fenomenografiska ansatsen då jag upplever den kvalitativa ostrukturerade intervjun som det bästa sättet att få fatt på uppfattningar och upplevelser av ett fenomen. Larsson (1986) menar att grundläggande för den fenomenografiska ansatsen *”är distinktionen mellan hur något är och hur något uppfattas vara”*(s.12). I mitt fall handlade det om att försöka beskriva hur en grupp människor uppfattar och upplever ett fenomen i sin omvärld, vilket innebär att man beskriver uppfattningar och att fenomenet ges en innebörd istället för t.ex. en förklaring. Det innebär också att man väljer *”att beskriva hur något framstår för dessa människor och inte hur något egentligen är”*(s.13). Den fenomenografiska ansatsen är *”en empiriskt grundad beskrivning av olika sätt att uppfatta omvärlden”* (s.13) i den meningen att man försöker *”analysera och beskriva vad ett antal människor sagt vid en intervju”* (s.13). Ett särdrag för den fenomenografiska ansatsen är just att utgångspunkten ligger i ett empiriskt insamlat material från intervjuer och tolkningen av detta. Ett annat särdrag är andra ordningens perspektiv, vilket innebär att det handlar om hur någon upplever något i sin omvärld, och inte om det är sant eller falskt. Den egna förförståelsen underlättar lyhördheten vid tolkningen, för olika nyanser som kan finnas i intervjumaterialet.

Hermeneutik kan översättas med tolkningslära. Grunden är att försöka förstå betingelser för människors existens genom språket och ursprungligen genom texttolkning. Enligt Patel & Davidsson (1994) menar hermeneutikern *”att det går att förstå andra människor och vår egen livssituation genom att tolka hur mänskligt liv, existens, kommer till uttryck i det talade och skrivna språket samt i människors handlingar och i mänskliga livsyttringar”* (s.26). Det

går att förstå innebörden av hur människor yttrar sig, både språkligt och deras handlingar, genom tolkningar av dessa. Forskarens egen förförståelse och kunskap blir en tillgång vid tolkning och förståelse av forskningsproblemet liksom vilka tankar och känslor som forskaren har kring detta. En hermeneutiker försöker se helheten i relation till delarna och delarna i relation till helheten och beroendet emellan detta den s.k. hermeneutiska cirkeln.

Den moderna hermeneutiken har utvecklats huvudsakligen ur en inriktning inom fenomenologin enligt Bengtsson (2005) som kallas den existensfilosofiska inriktningen och han menar att hermeneutiken eftersträvar att se saker som de är och att ge dem rättvisa. Men då måste vi lyssna och låta vår förförståelse konfronteras med det vi hör och också vara beredda att förändra vår förförståelse beroende på det. Bengtsson tar ett socio-religiöst exempel som jämförelse för att beskriva målsättningen, med att försöka *"att förstå muslimerna på deras egna villkor innan de döms på kristna villkor"* (s.16).

Även etnometodologin är en riktning som sprungit direkt ut fenomenologin och som *"fokuserar på hur livsvärlden uppkommer genom mikroprocesser i form av sociala interaktioner som ger upphov till medlemmars common sense-kunskap"* (Alvesson/Sköldberg 1994 s.103). Etnometodologerna studerar hur denna vardagskunskap uppkommer och gestaltas och hur vårt agerande i vår vardagsvärld eller livsvärld styrs av oreflekterade eller aldrig ifrågasatta implicita regler och bakgrundsförväntningar. Där betydelsen hos alla meningsbärande delar alltid är situationsbundna och kontextberoende.

Enligt Bengtsson (2005) innebär livsvärlden den värld som människor lever sina liv i, där vi redan befinner oss och som vi är förtrogna med. Den finns där som en självklarhet och underförstått fungerar den som bakgrund för allt vi tar oss för. *"Livsvärlden kan människan aldrig undslippa så länge hon är i livet"* enligt Bengtsson (s.18). Vi lever i livsvärlden tillsammans med andra människor vilket innebär att livsvärlden är både en social värld och en historisk värld. En historisk värld som utgår från vår egen levda värld men som bär spår från och in i det förgångna. Samma tankar om livsvärlden har enligt Möller Pedersen (2004) Habermas. Livsvärlden bildas av språk och kultur vilket *"betyder att man inte kan ställa sig utanför den"*(s.184). Man kan inte frigöra sig vare sig från språket eller från livsvärlden vilket innebär att *"det är svårt att studera livsvärlden utifrån. Man lever mitt i den"* (s.184). Precis som etnometodologerna menar Möller Pedersen att livsvärlden är *"något omedvetet, eller i alla fall något oreflekterat"* och kan *"betraktas som något självklart eller trivialt"* (s.184) och att enligt Habermas är livsvärldens uppgift kulturell reproduktion, social integration, uppfostran och socialisation.

En utmaning var att även försöka tillämpa ett etnologiskt perspektiv, vilket tedde sig naturligt eftersom mitt problemområde handlar om likabehandling av studenter i högskolan med fokus på studenter med annan etnisk bakgrund än den svenska. Etnologi som begrepp härstammar från grekiskans *etno* som betyder folk eller nation och från *logos* som betyder lära. Man skulle kunna säga att etnologi innebär läran om olika folk eller folkslag. I Nationalencyklopedin beskrivs etnologi som en *"vetenskap som i Sverige omfattar studiet av främst nordisk materiell och social kultur"*(s.640), att den etnologiska forskningen inte sällan har *"sin bakgrund i nationella självhävdesträvanden"* (s.639) och att *"dagens etnologer bedriver ofta studier av nutida förhållanden, men det historiska perspektivet spelar stor roll vid tolkningen"* (a.a.s.640).

”Ett grundläggande drag i etnologisk forskning är ju kombinationen av kulturstudier i både nutid och dåtid” menar Ehn och Löfgren (1982 s.11). Därmed har etnologin både en historisk och en samhällsvetenskaplig inriktning. Invandringen till Sverige, av olika främmande etniska grupper, har gjort att etnologin har uppmärksammats i samhällslivet och fått *”en viktig uppgift att fylla genom att förmedla kunskap om olika folkgruppers kulturella arv och etniska identitet”* enligt Nationalencyklopedin (a.a.s.640). Etnologerna anlägger ett *”inifrånperspektiv”* för att försöka förstå och förklara människors tänkesätt och handlingar. Jag har uppfattat det så att etnologin idag bl.a. tar sin utgångspunkt i den egna kulturen, för att försöka förstå, tolka och beskriva andra kulturella uttryck. Alla människor uppfattar inte världen som vi och synen på etnicitet är djupt förankrad i oss och kan ge olika förklaringsmodeller till hur vi möter den Andre, som vi upplever annorlunda i förhållande till oss själva.

Det etnografiska perspektivet är sprunget ur etnologin och socialantropologin. Etnografi till skillnad från etnologi kan sägas innebära beskrivning av folk eller olika folkslag, en folkbeskrivning. Etnografien är idag enligt Nationalencyklopedin benämning på den del av kultur- och socialantropologisk forskning som bygger på att samla in och bearbeta grundläggande forskningsmaterial för att kunna analysera sociala och kulturella strukturer och processer. En grundläggande tanke i etnografien är enligt Kullberg (1996) att *”för att förstå andra människors sätt att leva och lära”* (s.15) måste forskaren fånga *”dessa människors erfarenheter genom deras sätt att uttrycka dessa”* (s.15). Det kan vara *”både i form av handlingar och utsagor”* och forskaren måste *”försöka se bakom handlingen och det sagda”* (a.a.s.15).

I etnografien används verkligheten för att studera handlingar och vad som sägs samt hur dessa handlingar och utsagor förändras hela tiden och i olika situationer. Etnografien är en aktiv forskningsform och generellt används flera metoder i en etnografisk studie för att säkerställa giltighet och trovärdighet i resultaten. I etnografiska studier görs enligt Kullberg stora delar av analysen kontinuerligt samt en avslutande analys. *”Det narrativa (berättande) sättet och det beskrivande sättet har hittills varit de två mest använda sätten att skriva den slutliga etnografiska texten på”* (1996, s.129).

Inom socialpsykologin brukar man behandla tre olika perspektiv där det tredje perspektivet benämns stämplingsteori. Hill och Rabe (1994) beskriver att *”den har under årens lopp varit en ofta använd förklaringsmodell för uppkomsten av avvikande beteende, och framförallt i fråga om förstärkning av avvikande beteenden”* (a.a.s.37). Vad som betraktas som normalt och vad som betraktas som avvikande i varje samhälle förändras över tid. De regler som utformas i varje samhälle utgör grunden i det stämplingsteoretiska perspektivet. *”Grekerna skapade termen stigma för att beteckna kroppliga tecken avsedda att påvisa någonting ovanligt eller nedsättande i en persons moraliska status”* (Goffman, 1963 s.11).

Redan Goffman påtalar att varje samhälle självt avgör sina regler när det gäller att dela in människor i olika kategorier, vad som är normalt eller vad som betraktas som avvikande, vilket innebär att detta sker även i Sverige. Han menar att *”De sociala spelregler som råder inom miljön gör det möjligt för oss att ha att göra med sådana människor som man väntar sig möta. När en främling dyker upp i vår närvaro, då är vanligen redan den första åsynen av honom tillräcklig för att vi ska kunna kategorisera honom och fastställa vissa egenskaper, hans sociala identitet”* (a.a.s.11-12). Goffman menar också att vi utgår från våra första intryck och omedelbart omformar dessa till normativa förväntningar och föreställningar och hur den främmande tillskrivs vissa egenskaper, ofta mindre önskvärda, som därmed skapar annorlundahet. *”Att stämplas på det sättet innebär ett stigma”* (a.a.s.12). Människor grupperas

eller kategoriseras och till dessa knyts olika beteenden som betraktas som normala för gruppen enligt Hill och Rabe. Dessa beteenden ligger till grund för *"normativa förväntningar som styr tolkning av hur andra beter sig och vårt bemötande av andra"* (a.a.s.38). Vid vårt första möte med en människa tillskrivs den andre vissa egenskaper redan av det första intrycket. På det sättet används termen stigma som en benämning för en egenskap men det handlar också om relationer. Inom stämplingsteorin urskiljs tre olika typer av stigma menar Goffman. Det tredje stigmat kallas för *"tribala"* (stambetingade) *stigman som ras, nation och religion; dessa stigman kan förmedlas från generation till generation och drabba alla medlemmar i en familj"* (Goffman, 1963 s.14).

Goffman anser vidare att de attityder som vi möter en avvikande person med och de sätt vi behandlar och bemöter denna person är välbekanta eftersom det är detta stigma som olika sociala insatser är avsedda att rätta till. Våra attityder är ofta slentrianmässiga enligt Hill & Rabe (1994) och används ibland som förklaring till olika sociala spänningar i människors relationer till dem som upplevs som annorlunda. Attityder betraktas ibland som relativt flyktiga och som lätt förändringsbenägna och leder ofta tilloreflekterat handlande. Men ibland beskrivs de även som något mer djupliggande värderingar, som ligger till *"grund för hur man förhåller sig till olika företeelser i omvärlden"* (a.a.s.21). Gränsen här emellan är otydlig. Att bryta mot sociala konventioner kan innebära att man blir utanför eller bortvald och stämplad. Enligt stämplingsperspektivet innebär det att ett avvikande beteende hos en individ är något personligt eller att det har sin orsak i egenskaper hos den som avviker. Men ett *"avvikande beteende blir avvikande för att andra kallar det avvikande"* (a.a.s.40).

Som tidigare nämnts formas våra grundläggande tankestrukturer och tankemönster av den kultur och det samhällssystem vi växer upp i. Alla kulturer utvecklar ett system av värderingar som tillämpas för att möta en kulturs behov. Vår förståelse för värdet av en kultur och vårt godkännande eller förkastande av dessa värden är ofta baserade på våra egna kulturella trosystem och övertygelser, vilka ofta är svåra att förändra.

Bentley (2008) beskriver, efter att ha studerat flera forskares undersökningar som bekräftat detta, att lärares trossatser eller övertygelser påverkar i undervisningssituationen. Bentley hänvisar till Calderhead som menar att våra metakognitiva strukturer, trossatser och tankemönster bottenar i antaganden, förpliktelser och ideologier medan kunskap refererar till sakliga påståenden och fakta och att denna kännedom leder till skicklighet i handling. Men många forskare bekräftar att lärares trossatser och tankestrukturer verkar spela en viktig roll i undervisningen och Bentley menar att detta skulle kunna användas som en förklaringsmodell till hur svårt det kan vara att ändra beteenden för en utländsk lärare som ska undervisa i den svenska skolan. *"In order to change the classroom practice, it is therefore necessary to change or add a belief system"* (a.a.s.21). Han menar att det kan vara enklare att lägga till ett ytterligare tankemönster eller en tankestruktur parallellt med sina tidigare, än att förändra dessa som kan vara mycket resistent mot påverkan.

Även begreppet Belief System (tro, trossatser, övertygelse) används inom flera olika områden som förklaringsmodell för beteenden och tankestrukturer eller argument för både styrka och svaghet hos oss människor. Belief System som förklaringsmodell känns adekvat också i detta sammanhang, att möta studenter med annan etniskt tillhörighet.

"Our Belief System can be one of our most powerful assets or our worst enemy. Our Belief System essentially makes up who we are. Our Belief System is made up of a set of core values which we tend to base everything we do, say, or believe in". "we take our beliefs as our ultimate truth and often do not sway from them. Sometimes, it is necessary to reinvent our belief system and redefine our values" (Belief System, Belief and Healing 2010 s.1).

METOD

Det enda som var riktigt klart för mig var att jag ville försöka få fatt på uppfattningar som fanns om fenomenet likabehandling av studenter i högskolan med fokus på studenter med annan etnisk bakgrund än den svenska. Jag var också intresserad av att få en bild av vilken innebörd fenomenet likabehandling gavs i sig självt och vilka konsekvenser det kan ge i interkulturella möten och hur synen på den Andre påverkar förhållningssättet människor emellan.

Fenomenografin är forskning om uppfattningar och innehåller i sig en metodologi, den kvalitativa intervjun. Den kvalitativa ostrukturerade intervjun är den empiriska grunden i den fenomenografiska ansatsen. Utgångspunkten i ett empiriskt material av intervjuer är grunden för den kvalitativa analysen och tolkning är dess instrument. Metoden är deskriptiv eftersom ansatsen innebär att man vill försöka analysera och beskriva människors uppfattningar och upplevelser. Den fenomenografiska forskningsansatsen med kvalitativa ostrukturerade intervjuer är grunden för min undersökning även om jag har haft ett eklektiskt förhållningssätt i bearbetningen och tolkningen av resultaten, för att försöka förstå komplexiteten i forskningsområdet. Olika perspektiv och förklaringsmodeller kan samverka för att öka förståelsen för problematiken, istället för att utgå från en teoretisk grundtanke.

Ehn och Löfgren (1982) menar att tolkning är även ett av de mest grundläggande kulturanalytiska momenten och ett kulturanalytiskt angreppssätt är *"att göra sig oförstående, att inte ta inlärd tolkning för givet"* (s.97). *Tolkning är att se något som något*"(s.96). För mig innebär det att jag som intervjuare ska ifrågasätta mig själv och mina förgivettaganden. *"Det till synes bekanta skall göras om till något obekant – vilket inte sällan innebär något helt annat än det första bekanta"*, menar Trost (2005 s.37).

Eftersom min intention är att få fatt på uppfattningar och upplevelser av fenomenet likabehandling av studenter i högskolan så bedömde jag att den kvalitativa intervjun var den bästa metoden för att göra studien. *"God forskning karaktäriseras av att metoden väljs så att den blir ett smidigt verktyg för att få kunskap om det problem man valt"* (Larsson,1986 s.9). Den förförståelse jag har av problemområdet gör att jag förutom en öppen övergripande inledningsfråga, kan formulera de stödfrågor som är nödvändiga för att jag ska få fram det jag önskar i utsagorna. Samtidigt *"finns det alltid en risk för att man får en viss skevhet i resultaten"*, enligt Bell (1993 s.93). Att låta en respondent få tala ganska fritt utan att ständigt avbrytas med nya frågor, som dessutom kan bli styrande, ser jag som en möjlighet att minimera risken för uppenbar bias. Enligt Bell är det *"lättare att erkänna det faktum att skevhet kan uppstå än att eliminera denna effekt"* (s.93). Intervjuerna fick mer karaktären av samtal även om jag som intervjuare höll koll på under intervjun, att jag fick svar inom de frågeområden jag önskade och att jag fick med det som var väsentligt för undersökningen. Stödfrågorna eller frågeområdena blev viktiga eftersom ordningsföljden blev olika i varje intervju. Jag försökte också

borra i det som respondenterna uttryckte som svårt eller problematiskt, när det gäller likabehandling och mötet med dessa studenter.

Min egen samtalsteknik som jag utvecklat under många år, och där jag känner mig helt trygg, bidrog till att de flesta intervjuerna gav mycket mer än jag kunnat ana. Min upplevelse är att respondenternas förtroende för mig och kännedom om mig gjorde att intervjusituationen blev avslappnad och att det blev tillåtet att berätta tankar, funderingar och även rädslor som aldrig uttalats tidigare. Vid ett antal tillfällen fick jag denna respons vilket stärker mig i att jag valt rätt metod.

Likabehandling som student i högskolan är en rättighet. För mig innebär det att varje student har rätt till en upplevelse av likabehandling oavsett vem man är. Detta betyder att inte bli särbehandlad, diskriminerad eller utsatt för kränkande behandling beroende på vem man är. Rätten till den upplevelsen var målet med lagen. Om jag endast hade intervjuat lärarutbildare så hade jag helt säkert fått fram uppfattningar om likabehandling av studenter i högskolan samt hur lärarutbildare såg på sig själva som likabehandlare. Då menar jag förhållningssätt och bemötande i mötet med de utländska lärarna i första hand. Men jag var också nyfiken på hur lärarutbildarna såg på det egna behovet av interkulturell kompetens?

Jag tänkte att om den här uppsatsen ska få några efterföljande effekter, när det gäller att bättre kunna möta studenter med annan etnisk bakgrund inom lärarutbildningen, ansåg jag att jag även måste genomföra intervjuer med utländska lärare, i utbildning eller som nyligen avslutat denna. Jag såg det då och ser det fortfarande som det enda sättet att förhoppningsvis kunna beröra, att beskriva de uppfattningar och upplevelser av likabehandling som framkommer i de olika intervjuerna och att sedan jämföra dem, för att se om svaren ger samma bild eller inte.

URVAL

Som tidigare nämnts har kompletterande lärarutbildning för utländska lärare bedrivits sedan början av 1990-talet vid Göteborgs universitet. För att få ett relevant urval till intervjuerna vände jag mig först via e-brev till lärarutbildare som arbetat och som arbetar inom de kurser/inriktningar, där vi under åren har haft flest studenter som kompletterat sin lärarutbildning från hemlandet. Lärarutbildarna informerades om undersökningen och vad som var mitt mål.

Min förhoppning var att det skulle finnas ett intresse av att delta i den här undersökningen, men jag såg en viss risk för att den kunde upplevas provocerande. Det blev ett stort gensvar på brevet och många var villiga att låta sig intervjuas, så många att jag blev tvungen att tacka nej till nästan hälften. Urvalet gjordes slumpmässigt men på ett sätt så att alla ämnesinriktningar var representerade.

När det gällde de utländska lärarna så informerades och tillfrågades de som var i utbildning muntligt vid en träff. De kom sedan och meddelade om de ville medverka i studien eller inte. Det var önskvärt att även få intervju några av dem som redan avslutat sin utbildning och nu arbetade som lärare. För att nå dem med information och förfrågan om intervju, kontaktades de med ett brev. De som fick brevet och de som fick den muntliga förfrågan läste eller hade läst motsvarande kurser/inriktningar som de tillfrågade lärarutbildarna arbetade i. Det var lättare att få respondenter bland de som var i utbildning och även här fick jag tacka nej till några.

Lite svårare var det att få till intervjutillfällena med de övriga men det löste sig till slut. Urvalet gick till på samma sätt och efter samma kriterier som för lärarutbildarna.

Sammanlagt intervjuades tio lärarutbildare och tio utländska lärare.

GENOMFÖRANDE

För att testa den tänkta uppläggnings av intervjun och om den skulle ge adekvata svar inom de olika frågeområdena genomfördes två pilotintervjuer, en från varje grupp. Jag hade bestämt mig för att genomföra intervjuer med de båda grupper jag tidigare presenterat. Dessa första intervjuer gjordes ganska tidigt. Jag fick tillåtelse att spela in både pilotintervjuerna och samtliga intervjuer i undersökningen. Eftersom pilotintervjuerna blev bra har jag även tagit med dem i undersökningen. Angående pilotintervjuer så menar Trost (2005) *"att man bör använda sig av det material man har tillgängligt"*(s.124).

Trost (2005) skriver att man i kvalitativa intervjuer ska *"begränsa sig till ett mycket litet antal intervjuer"*, fyra, fem eller åtta. Han menar *"att ett fåtal väl utförda intervjuer är mycket mera värda än ett flertal mindre väl utförda"*. Han anser också att det är bättre *"att från början bestämma sig för ett givet antal intervjuer"*(a.a.s.123). Med tanke på vad Trost skriver så var det tveksamt att genomföra så många som 20 intervjuer. Frågan var om jag skulle orka hålla samma skärpa genom alla intervjuerna, när det gäller lyhördhet och engagemang.

Själva intervjun inleddes med en öppen, övergripande fråga om:

- hur man uppfattar innebörden av likabehandling och av likabehandling av studenter i högskolan

och beroende på hur samtalet gick, leddes det vidare till de mer specifika frågorna om det var nödvändigt. Eftersom samtliga respondenter verkligen var intresserade av att diskutera dessa frågor och sina upplevelser, flöt intervjuerna fram utan problem.

Frågeområden som stått i fokus är:

- innebörd av likabehandling
- synen på likabehandling av studenter i högskolan
- synen på den Andre, förhållningssätt och bemötande
- vad upplevs som svårt eller problematiskt
- behov av interkulturell kompetens

Trattekniken innebär enligt Andersson (1992) i stort att man inleder intervjun med en mer allmän fråga, som förhoppningsvis intresserar och engagerar respondenten och samtidigt denna har något att säga om. Detta för att så småningom komma in på de frågor eller frågeområden som man är mer intresserad av att få svar på. *"Denna teknik anses vara motiverande och aktiverande i och med att intervjupersonen till att börja med får verbalisera sig som han vill och kommer på så sätt igång"* (Patel & Tebelius,1987 s.108).

Trattekniken handlar också om att undvika att påverka eller att styra respondenten. Enligt Trost (2005) får *"den intervjuade gärna uppfatta intervjun som ett samtal"*, medan den som

intervjuar helst inte ska *"uppfatta intervjun som ett samtal"* (a.a.s.34). *"Det väsentliga är att jag som intervjuare försöker förstå den intervjuade, att jag sätter mig in i hans eller hennes sätt att tänka"*, i dennes föreställningsvärld. *"Intervjuaren skall sträva efter att få svar på frågan hur snarare än på frågan varför"* (a.a.s.33).

Bearbetningen av materialet är gjort i en delvis fenomenografisk modell med hjälp av olika kategorier. För att kunna beskriva behov av och önskemål om förändring i yrkesvärlden/studievärlden som framkom i respondenternas uttalanden, ville jag ha en möjlighet att även tolka och beskriva dessa, vilket görs i form av löpande text.

ANALYS

Den kvalitativa analysen innebär att man försöker tolka innebörden i intervjupersonernas ut-sagor samt att man försöker finna de kategorier, beskrivningar eller modeller som bäst beskriver ett fenomen eller ett sammanhang i omvärlden. Detta är det centrala i kvalitativa metoder enligt Larsson (1986).

Det kändes naturligt för mig att göra en begreppsanalys och därefter beskriva analysresultatet i första hand i kategorier. Begreppen är de minsta byggstenarna som forskare använder sig av enligt Patel och Davidsson (1994). *"Ett begrepp är en bestämning eller en rad inbördes relaterade bestämningar som betecknar ett föremål, en grupp av föremål eller en företeelse"* (s.17). De menar också att ett begrepp har ett idéinnehåll som består av olika kännetecken som är gemensamma för bestämmelsen av en företeelse. En mindre del av materialet valde jag att presentera i löpande text eftersom innehållet var viktigt i sammanhanget men inte så omfångsrikt. Att bearbeta ett kvalitativt forskningsmaterial är en fråga om en skapande process som utgår både från den teoretiska referensramen och forskarens förförståelse. Tolkningsprocessen ska förhoppningsvis skapa både struktur och innebörd åt innehållet i materialet menar Patel och Tebelius (1987 s.127). Jag har delvis försökt att använda mig av ett etnografiskt berättande sätt genom att beskriva mina tankar och funderingar vid bearbetningen i min undersökning i resultatet. Förhoppningsvis speglar beskrivningen av resultaten också det stora intresse som fanns från respondenterna att få prata om dessa svåra frågor.

För att kunna göra en begreppsanalys krävdes ett antal genomläsningar av det insamlade materialet och till slut framträdde de begrepp som redovisas i resultatdelen. Först bearbetades materialet från intervjuerna med lärarutbildarna. Efter det att begreppen blivit framträdande sorterades det innehåll som hörde till varje begrepp därunder. Ur detta material hämtades sedan citaten som beskriver och styrker innehållet. På samma sätt bearbetades därefter det insamlade intervjumaterialet från de utländska lärarna.

För att beskriva resultaten så tydligt som möjligt har de flesta begreppen kategoriserats i fyra kategorier, där citaten används för att belysa innehållet och styrka och förklara benämningen på kategorin. Kategorierna beskriver både helt skilda åsikter och uppfattningar och i vissa fall även nyanserna inom begreppen.

Nästa steg i analysen innebar att försöka få fram essensen ur varje begrepp. Essens står här för kontenta eller sammanfattning. För att ytterligare tydliggöra innehållet i resultaten genomlästes dessa essenser ett antal gånger, med målet att än en gång reflektera över vad som framstod som mest framträdande. Genomläsningen resulterade i det som i resultatbeskrivningen kallas

essensen ur essenserna. Ytterligare ett steg togs i analysen eftersom jag ville försöka nå en metarefleksion av innehållet i intervjuerna. Innehållet i lärarutbildarnas intervjuer kunde tillslut sammanfattas i tre överliggande begrepp och ur intervjuerna med de utländska lärarna framstod fyra överliggande begrepp.

Genom hela analysarbetet har de frågeområden som stått i fokus för studien legat som grund. Målet för analysen har varit att uppnå syftet med undersökningen.

ETISKA ÖVERVÄGANDEN

Jag var från början medveten om att mitt problemområde, att få fatt på innebörden av begreppet likabehandling och uppfattningar om likabehandling av studenter i högskolan med annan etnisk bakgrund kunde vara kontroversiellt och provocerande. Av mina tilltänkta intervjupersoner var hälften lärarutbildare inom lärarutbildningen och det var i egenskap av detta som de blev tillfrågade som respondenter. Samtliga informerades om syftet med undersökningen, så att de visste vad de hade att ta ställning till. Alla tillfrågades om intervjuerna fick spelas in. Respondenterna har garanterats anonymitet och det omfattande intervjumaterialet har behandlats konfidentiellt och förvaras på ett betryggande sätt.

Däremot så anser jag att dåvarande Lag om likabehandling av studenter i högskolan precis som nuvarande Diskrimineringslag omfattar alla som arbetar vid universitet och högskola, en lag vi måste följa, vilket gör det etiskt försvarbart att beforska likabehandling som problemområde. Dock är det viktigt att visa respekt för den man intervjuar. *”Oavsett om intervjuaren känner sympati eller antipati för den intervjuade och dennes åsikter och beteenden så måste intervjuaren kunna känna empati, dvs. sätta sig in i den intervjuades föreställningsvärld”* (Trost, 2005 s.36).

När det gäller de utländska lärare som lät sig intervjuas, så förstod jag att när uppsatsen väl skulle vara klar för examination, skulle alla de vara färdiga med utbildningen och ute i arbetslivet.

TROVÄRDIGHET

Själva tolkandet i den kvalitativa analysen innebär ett möte mellan den som tolkar och det insamlade materialet. Den grundsyn och de värderingar som tolkaren har, utgör tillsammans med den egna förförståelsen av fenomenet utgångspunkten för tolkningen. Livserfarenhet och den kunskap som tolkaren har om fenomenet utgör förförståelsen.

Min egen förförståelse grundar sig i första hand på de erfarenheter som jag samlat på mig under de år jag arbetat med kompletterande lärarutbildning vid Göteborgs universitet samt mitt intresse för att förstå de olika sammanhang vi lever i, i olika delar av världen. Jag har många gånger fått agera kulturtolk, både inom utbildningens ram och i relation till olika företeelser i samhället.

Trots min förförståelse måste jag i intervjusammanhanget förhålla mig som den gode lyssnaren som engagerat, med uppmuntrande småord och någon kort förtydligande fråga, lyssnar på

vad den intervjuade har att säga. Mina åsikter ska inte ha någon betydelse då jag intervjuar, enligt Trost (2005).

Trovärdigheten i den kvalitativa analysen ligger i skapandet av kvalitativt skilda kategorier. Enligt Larsson (1986) måste relationen mellan intervjudata och kategorisystem vara sådant att det väl beskriver det datainsamlade materialet, ”*dvs varje intervju måste på ett meningsfullt sätt kunna inplaceras i någon kategori på ett tillförlitligt sätt*” (a.a.s.37).

För att ytterligare stärka trovärdigheten gällande begreppen, både indelningen i kategorier och dess innehåll samt det innehåll som beskrivits i löpande text, har jag valt att illustrera dessa med citat

AKRIBI

En viktig förutsättning för att kunna vara noggrann var möjligheten till att få använda bandspelare vid intervjuerna. Då kunde jag koncentrera mig på att lyssna på den intervjuade och behövde inte göra anteckningar under tiden. Även möjligheten till att kunna lyssna på tonfall och ordval flera gånger efteråt, liksom att kunna skriva ut intervjun och läsa vad som ordagrant har sagts var värdefullt.

I analysen var det viktigt att ställa frågan om jag verkligen fått svar på det jag ville ha svar på och att dubbelkontrollera utsagorna mot frågeställningarna, precis som att kategorierna verkligen beskriver materialet. Innehållet som redovisats i löpande text beskriver olika uppfattningar och upplevelser som framkommer i intervjuerna. Uttalanden i både kategorierna och i den löpande texten styrks med citat.

RESULTAT

Resultatredovisningen är gjord i två delar, dels en som beskriver resultatet från de tio intervjuerna som genomfördes med lärarutbildare, dels en som beskriver resultatet från de tio intervjuerna med utländska lärare. Båda resultatredovisningarna är upplagda så, att innehållet är presenterat utifrån olika begrepp som blivit framträdande i analysen av materialet. Begreppen är därefter indelade i kategorier som belyser olika tankar och åsikter. Dessa förtydligas genom olika citat. Som en sammanställning har jag försökt att ta fram essensen ur varje begrepp. Tillslut har även essensen tagits ut ur essenserna. Nästan varje begreppsredovisning avslutas med ett i mitt tycke ”unikttalande” som ytterligare förstärker innehållet.

RESULTATPRESENTATION LÄRARUTBILDARE

För att få grepp om mitt material och hitta kärnan i innehållet valde jag att göra en begreppsanalys. Förutom begreppet likabehandling som är ett huvudbegrepp i undersökningen framstod så småningom ytterligare nio begrepp. Efter ett antal genomläsningar blev dessa begrepp tydliga och mina benämningar är *förhållningssätt, bemötande, olikhet, självreflektion, kärnan,*

gruppindelning, språket, tid och interkulturell kompetens. För att kunna beskriva och analysera begreppen har jag valt att presentera min tolkning av utsagorna i olika kategorier. Dessa beskriver på ett bra sätt mångfalden av synsätt och upplevelser inom de olika begreppen. Begreppen Tid och Interkulturell kompetens valde jag dock att sammanfatta i löpande text. Kategorierna förtydligas med hjälp av citat. Citaten kan representera kommentarer både i förhållande till kolleger eller som lärarutbildare eller i förhållande till studenter med utländsk bakgrund. Efter presentationen av begreppens kategorier beskrivs essensen av dessa. Essens står här för sammanfattning eller kontenta.

BEGREPP 1: LIKABEHANDLING

Under Likabehandling presenteras de olika tankar och åsikter om innebörden av likabehandling som framkom vid intervjuerna. Underförstått är att det gäller likabehandling av studenter med annan etnisk bakgrund i högskolan. De olika uttalandena avslöjar att innebörden av begreppet Likabehandling inte är klart och entydigt.

Kategori 1: Ej lika behandling.

”likabehandling betyder inte likabehandling egentligen, utan att man hjälper studenterna på olika sätt”

”likabehandling är faktiskt att behandla dom olika, med utgångspunkt vilken bakgrund den enskilde studenten har”

Kategori 2: Förutsättningar.

”det innebär mera lika i förhållande till vars och ens utgångspunkt och förutsättningar”

”att man ska stötta på dom ställen där det behövs, så att dom har samma förutsättningar, på det sättet tänker jag om likabehandling”

Kategori 3: Samma krav.

”att man behandlar dom på samma sätt som dom svenska”

”att man har precis samma krav och att man inte har några andra förväntningar”

Kategori 4: Särbehandling.

”att man på något sätt blir orättvist behandlad helt enkelt p.g.a. ras eller religion och det tror jag förekommer dessvärre”

”det blir särbehandling om man ska specialbehandla människor med annan bakgrund”

ESSENSEN AV BEGREPPET LIKABEHANDLING

Frågan om innebörden av likabehandling ställdes som en övergripande och inledande fråga till samtliga intervjuade. Begreppet Likabehandling gav upphov till olika tolkningar och det avspeglas i de olika kategorierna. Likabehandling betyder för en del av lärarutbildarna att man inte behandlar studenterna exakt lika utan snarare, som några svarar, att man behandlar och bemöter människor utifrån de olika förutsättningar var och en har. Ytterligare några framhåller att samma krav ska gälla för alla studenter och att alla ska behandlas lika. Men som någon påpekar, det blir orättvist på något sätt ändå. Någon av respondenterna för fram att om man inte behandlar studenter med annan etnisk bakgrund som alla andra så blir det särbehandling. Tvärtemot säger en annan att det vore diskriminering och särbehandling om man behandlar alla på samma sätt. Endast en lärarutbildare säger att det säkert förekommer att någon blir orättvist behandlad p.g.a. ras och religion.

Under följande begrepp (2 – 8) presenteras lärarutbildarnas olika tankar och uppfattningar om vad likabehandling kan innebära eller bör innebära för studenter med annan etnisk bakgrund än den svenska.

BEGREPP 2: FÖRHÅLLNINGSSÄTT

Under förhållningssätt presenteras citat som syftar på hur man mer eller mindre genomtänkt tänker och reflekterar kring sitt eget förhållningssätt till studenter med annan etnisk bakgrund i högskolan. Synonymer till förhållningssätt är attityd, synsätt, inställning.

Kategori 1: Se var och en.

”jag ser människor som människor oavsett vilken bakgrund dom har”

”det viktiga är att varje människa ses av mig”

Kategori 2: Förstå och våga se.

”en början är att våga se det annorlunda som en gåva, en utmaning, något intressant och inte som ett problem”

”jag vill hitta mönster som antingen stämmer med mina fördomar eller som kullkastar dom”

Kategori 3: Förutfattad mening.

”man utstrålar någon form av förutfattad mening eller fördom eller bristande eftertanke, det är jag alldeles övertygad om att jag gör”

”det är klart att det syns och det går att läsa av vilka förutfattade meningar man har”

Kategori 4: Som alla andra.

”jag hanterar dom rakt upp och ner som alla andra”

”helt borta vad det är för individ, det är inte ett dugg intressant, då är det den här frågeställningen som är intressant”

ESSENSEN AV BEGREPPET FÖRHÅLLNINGSSÄTT

Begreppet Förhållningssätt lyfter fram tankar och reflektioner över det egna förhållningssättet gentemot studenter. Olika uttalanden visar också att man funderat över detta i relation till studenter med annan etnisk bakgrund. För några är det viktigt att se var och en av studenterna oavsett bakgrund och de menar att man möter individen sådan den är. Samtidigt så framhåller några att man måste våga se det som är annorlunda och som något intressant. För en av respondenterna är det viktigt att förstå sig på studenterna och de personer man talar med och inte att man klumpar ihop alla invandrare till en grupp.

Flera påstår att de har förutfattade meningar när det gäller dessa studenter och tänker att det kräver mer tid att jobba med dem. De är också medvetna om att de fördomar man har, att dom är si och så, syns och att man i vissa fall utstrålar förutfattade meningar. I något fall uttrycks att det är ointressant vilken individ som står framför en och att det är vad som sker i undervisningssituationen som är intressant. En annan av respondenterna tycker att det inte är skillnader utan likheter människor emellan som är det intressanta.

UNIKT UTTALANDE: ”för att släppa en inställning och en förutfattad mening så krävs det tid, alltså jag tror att det i grunden handlar om människosyn”

BEGREPP 3: BEMÖTANDE

Citaten under bemötande beskriver de tankar och åsikter som kommer fram i utsagorna om i första hand sitt eget bemötande av studenter med annan etnisk bakgrund än den svenska inom lärarutbildningen. Mer eller mindre som ett konstaterande. Synonymer till bemötande är uppträda mot, möta, ta emot, behandla.

Kategori 1: Annorlunda.

”sättet att bemöta en student med annan etnisk bakgrund blir lite annorlunda än sättet att bemöta en infödd svensk”

”jag har mött olika kontraster i klassen, dom signalerar ju då och det gör ju att man möter på helt olika sätt dom här två ytterligheterna”

Kategori 2: Medveten.

”det är viktigt att behandla på ett respektfullt och bra sätt, jag tänker på vad jag gör”

”så professionell får jag ta mig fan vara att jag inte visar vad jag satt och tänkte i det ögonblick dom kom in genom dörren”

Kategori 3: Lyhörd.

”jag får vara mer flexibel i mitt tänkande, att försöka avlyssna och se att en människa får fram sitt istället för som stämpel”

”jag tror att jag tänker dom har ett annat skolsystem, jag ska vara lite lyhörd”

Kategori 4: Osäker.

”mycket av det här med det annorlunda tror jag bottnar i okunskap, okunskap kanske av olika karaktär”

”det kan jag ibland undra, speciellt med dom invandrade eleverna, vad tänker dom om mig egentligen när jag säger som jag säger?”

ESSENSEN AV BEGREPPET BEMÖTANDE

Som ett konstaterande påstår någon av lärarutbildarna att man bemöter en student med utländsk bakgrund annorlunda än en svensk student och menar att man behandlar inte folk lika överhuvudtaget. De olika signaler som studenterna ger, gör också att de möts på olika sätt. Det finns en viss insikt om att man inte styr sitt eget kroppsspråk helt och fullt, även om man är medveten om det och att man måste vara professionell och visa respekt gentemot de studenter man har. Att vara lyhörd för dessa studenter och att försöka möta och resonera med dem och att vara mer flexibel i sitt tänkande ses som viktigt. Det framkommer också en osäkerhet hos någon om vad dessa studenter egentligen tycker och tänker om en som lärare och att okunskap på olika sätt inför det som upplevs som annorlunda gör en osäker i vissa situationer.

UNIKT UTTALANDE: ”man gör så gott man kan, men det innebär att man då andrafierar någon annan, det tror jag att vi gör oss skyldiga till allihopa”

BEGREPP 4: OLIKHET

Under olikhet presenteras hur olika synen på olikhet och variation kan ta sig i uttryck. Citaten speglar tankar och åsikter både i förhållande till sina egna reaktioner och hur detta kan komma till uttryck i undervisningssituationen.

Kategori 1: Tillgång

”jag försöker få in olikheten hela tiden, för att påverka allihopa i gruppen att se varandras olikheter positivt”

”alla olikheter är egentligen en tillgång som jag ser det, samtidigt som vi har våra läroplaner som vi ska hålla oss till”

Kategori 2: Likhet

”någonstans så kanske det finns en liknande syn som tar sig olika uttryck”

”egentligen finns det väldigt mycket likheter människor emellan, men dom pratar vi alls inte lika mycket om”

Kategori 3: Skillnad

”dom helt enkelt kan ett innehåll fastän på ett sätt som inte är accepterat i den kulturella gruppen här”

”dom går inte ut, dom har inga exkursioner, dom sitter inne och läser om växter och så, det är en skillnad som vi lyfter upp”

Kategori 4: Problem

”det som är så knepigt då är att dessa ska bli lärare, för de signalerar ju så klart sin religiösa tillhörighet”

”så måste man ju då fånga upp dom här studenterna på något sätt och föra in dom i vårt tänkande, det verkar vara en väldigt svår omställning”

ESSENSEN AV BEGREPPET OLIKHET

Det finns de lärarutbildare som ser olikhet som en tillgång och arbetar med att påverka studenterna till att se varandras olikheter positivt. Någon menar att i seminarierna finns möjlighet för de utländska lärarna att komma fram med sina erfarenheter och att det då blir spännande diskussioner. Samtidigt så påtalas att de likheter som finns människor emellan och vad vi har gemensamt inte heller pratas om. Det framkommer även uppfattningar om att vi inte kan acceptera vilka kulturella yttringar som helst och att det är en väldig skillnad på inställningen till kunskap och lärande t.ex. mot i Sverige. Det som kan upplevas som problem är som någon säger, att det är ju inte givet att man tycker det är bra med olikhet och någon annan uttrycker också att, ibland kan betydelsen av att man kommer från ett annat land och en annan kultur överdrivas.

UNIKT UTTALANDE: ”det här med huckle.....så reagerar man ju när det sitter en sådan

eller två stycken sådana i klassrummet, det är en främmande fågel som kommer in”

BEGREPP 5: SJÄLVREFLEKTION

Citaten under självreflektion beskriver de tankar, åsikter och upplevelser som uttrycks i utsagorna, både utifrån en titt på sig själv, i förhållande till sina kolleger och till studenter med annan etnisk bakgrund i högskolan.

Kategori 1: Mod

”modet är faktiskt inte att fråga, utan att möta dom kommentarer man får, där krävs det mod”

”det krävs mod att våga ta andras åsikter”

Kategori 2: Våga

”det var jag mest som var arg, tror jag, jag vågade faktiskt säga det till honom och han tackade mig, jag kommer ihåg att jag blev berörd”

”mina normer kan förändras, kan nyanseras och det måste jag våga utsätta mig för”

Kategori 3: Osäkerhet

”jag tycker nog att jag var mera spänd inför dom förut och betraktade dom som andra människor”

”många av oss alltså, är dåligt rustade i alla möjliga sådana här sammanhang vad gäller människor som avviker”

Kategori 4: Rädsla

”det är ju bekvämt att tro som man alltid har trott”

”hur närmar man sig en som gömmer sig då?”

ESSENSEN AV BEGREPPET SJÄLVREFLEKTION

Att reflektera över sig själv och sitt beteende som lärarutbildare skulle man kunna få hjälp med om det fanns kollegiebedömning, uttrycker en lärare. När det gäller studenter med annan etnisk bakgrund krävs det mod att möta deras åsikter och att bemöta kommentarer. Det krävs också mod att prata med dessa studenter, om varför någon av kvinnorna bär slöja t.ex. säger någon. Att vara rak och tydlig kan vara ett vågspel, när det gäller studenter men om man har en bra relation innan vågar man säga till på ett snällt sätt säger någon. Man måste våga att

utsätta sig för andras normer och värderingar och fundera över sina egna och inte bara ta den egna världen som norm menar en lärare.

Det kommer också fram att det finns och har funnits en osäkerhet i kontakten med studenter med annan etnisk bakgrund och att det finns en upplevelse av att många som arbetar i lärarutbildningen är dåligt rustade när det gäller människor som avviker. Någon menar att det alltid känns dumt att göra fel när man inte menat att göra fel och när det gäller kulturella skillnader och osäkerhet inför en annan kultur som man inte känner till, så finns det ytterligare möjligheter till att göra fel. Vissa uttalanden visar en rädsla för att saker och ting ska missförstås. Man är van att umgås med svenska studenter, men hur närmar man sig en kvinna som gömmer sig? Någon menar också att vi är klart konflikträdsla här, att vi inte konfronterar varandra och att det också är bekvämast att tro som man alltid har trott och inte ifrågasätta sina egna åsikter.

UNIKT UTTALANDE: ”det är ju en myt att påstå att vi inte påverkas av saker som faller utanför våra ramar, utanför mina normer, sedan blir det intressant hur jag handskas med det, vad det väcker i mig”

BEGREPP 6: KÄRNAN

Under begreppet kärnan presenteras de tankar, åsikter och upplevelser som uttrycks om vad det egentligen handlar om, både i förhållande till kolleger och till studenter med annan etnisk bakgrund.

Kategori 1: Mötet

”det handlar om mötet eller bristen på möte – ickemötet”

”mina tankar handlar om det att jag vill möta människor inte invandrare eller svenskar”

Kategori 2: Kommunikation

”tänker väldigt mycket på kommunikation och möten människor emellan”

”att man på något sätt gjorde det man talade om”

Kategori 3: Öppenhet

”vi måste kunna prata med varandra och det har vi inte kunnat tidigare”

”vi måste lära oss att umgås med olika kulturer, det är bara så att vi måste acceptera andra människor”

Kategori 4: Svårighet

”det är så känsligt detta det går inte att komma in till kärnan, när jag försöker nämna, försöker att prata så vill dessa människor inte se problemet”

”vi tycker inte riktigt lika, sedan är det ju skillnad mellan vad man säger och vad man gör också”

ESSENSEN AV BEGREPPET KÄRNAN.

Respondenterna uttryckte flera aspekter och ett par av dessa menade att kärnan det är mötet, mötet mellan människor. Det är när man möts som det sker någonting och man måste vara medveten om att mötet sker redan innan man fysiskt möts. En annan uttrycker att det handlar om att möta varje student, för att få veta vad dom har med sig. Några av lärarutbildarna trycker på att vi även måste kunna prata med varandra, kolleger emellan, och det har vi inte kunnat tidigare, när det gäller svåra saker som händer. Vi måste kunna visa öppenhet mot andra människor och lära oss umgås med andra kulturer. Alla måste anstränga sig för att mötas säger någon.

Att mötas handlar också om kommunikation och det påtalas av några att kommunikationen inte fungerar här. En annan av respondenterna tycker att det svårt att få igång diskussioner om olika frågor och attityder till problem som uppkommer, och upplever att man hellre väljer att inte se problemen. Man tycker inte riktigt lika om hur man ska handskas med eventuella problem som uppstår i studentgrupperna, mellan studenter eller mellan student och lärare. Det finns en skillnad mellan vad man säger och vad man gör menar lärarna och det märks även i diskussionerna på enheten att det bland lärarna förekommer både fördomsfulla och negativa attityder till studenter med annan etnisk bakgrund.

UNIKT UTTALANDE: ”det händer att man gör fel utan att vilja det och utan att det var meningen kränker man någon och man har inte ens en aning om att det blev så”

BEGREPP 7: GRUPPINDELNING

Här presenteras tankar, påståenden och erfarenheter som kommer fram i utsagorna rörande gruppindelning och sammansättning av grupper inom lärarutbildningen. Det gäller både den egna uppfattningen om hur detta går till och vad man upplever att studenterna vill

Kategori 1: Dela in

”det är bättre att blanda med svenska studenter än att ha väldigt olika kulturell och språkligt och alltihop bakgrund, det blir ju inte bra”

”man ska kanske variera det här med grupsammansättningen, att man plockar in så att man ser att det blir variation”

Kategori 2: Välja

”när studenterna får välja grupper själva, då blir det alltså, kan det bli en s.k. etnisk invandrargrupp alltså och det tycker jag inte är alldeles lyckat”

”det är väldigt vanligt att dom tycker att dom vill ha kvar sina gamla grupper och inte göra nya”

Kategori 3: Byta

”jag försöker prata med den lärare som det gäller, om någon säger dom vill byta grupp och då har det ju gått rätt långt!”

”jag vet inte vad skälen är till varför dom vill dra sig ur, språket eller?”

Kategori 4: Bortvald

”frågan är om en del av orsaken till bortväljandet ligger i att dom tänkte sig att dom skulle bli bromsade och hämmade utav dom andra”

”ett gäng invandrade studenter bildade en grupp, det blev alltså så, dom kom inte in i någon av de andra grupperna”

”dom som hade svårt att få plats i grupperna hade ett språk som gjorde det jobbigt att kommunicera med”

ESSENSEN AV BEGREPPET GRUPPINDELNING

Begreppet Gruppindelning innefattar flera aspekter på vad det kan innebära att vara eller bli deltagare i en grupp. Ett par av respondenterna uttrycker att man försöker dela in grupperna så att det blir blandade studentgrupper, men att det kan vara svårt att genomföra. I vissa fall får studenterna välja grupper själva och det blir inte alltid lyckat, eftersom det då oftast inte blir blandade grupper. Någon hävdar bestämt att hon inte låter studenterna välja grupp och om det ska vara mindre grupper så kan man enkelt räkna för att indela. Ofta väljer studenterna att ha kvar gamla grupper istället för att bilda nya. Att studenterna vill byta grupper handlar ofta om outtalade skäl, man vill inte lyfta fram den verkliga orsaken till bytet.

Enligt flera av lärarutbildarna kan språkproblem vara en anledning eller att man vill arbeta med samma kompis som tidigare. Det som gett flest uttalanden rör varför vissa studenter blir bortvalda. Någon av lärarutbildarna menade att det nog inte är etniciteten som gör att studenter blir bortvalda, utan det är svårigheten att jobba med dessa studenter som är anledningen. Ett resultat av att en eller två studenter med annan etnisk bakgrund inte alls blir valda och står utan grupp att ingå i. En lärarutbildare berättar att en äldre invandrarkvinna klagade över att hon inte tillhörde någon grupp och att det kvarstod ända tills redovisningen, då hon fortfarande var ensam. Det finns mycket att säga menar lärarutbildaren. Ett annat resultat som är vanligt är att en s.k. etnisk grupp bildas, alltså endast med studenter födda utanför Sverige.

UNIKT UTTALANDE: ”det är dom här betygen som förstör alltihopa, att dom ska ha differentierade betyg.....då är dom svenska studenterna rädda för att dom blir inte ens godkänd eller att dom inte ska få VG för att dom har invandrarstudenter i sin grupp, så kommer språknivån att vara låg alltså.....jag tror at den inställningen finns”

BEGREPP 8: SPRÅKET

Under språket beskrives de åsikter, upplevelser och erfarenheter som framkommer i utsagorna om synen på språkförmåga i svenska hos studenter med utländsk bakgrund inom lärarutbildningen och dilemman som kan uppstå.

Kategori 1: Kommunikation

”har vi en dålig kommunikation i nånting så spelar det ingen roll hur ämnet är, det är kommunikationen det hänger på”

”ofta så när det gäller invandrarestudenter så kommer man aldrig längre än till språket, man kommer alltså aldrig till innehållet”

”jag försöker att inte titta på språket och fastna i språket utan jag försöker se det på innehållet, vad vill den här studenten ha sagt”

Kategori 2: Missförstånd.

”dom vet helt enkelt inte vad dom ska svara på egentligen när dom ser dom här uppgifterna, för att dom behärskar inte språket på det sättet”

”många tror att det bara är språk, det är det alltså inte, det har också kulturella bitar alltså, det är väldigt avgörande”

”så kan man ju få in hela uppsatser där dom inte förstår att dom inte har svarat på frågan”

Kategori 3: Dilemma.

”man godkänner dom här så är man snäll, man är bussig, man vill inte diskriminera, kanske bara för språkets skull”

”jag kan alltså inte rätta rätt eller fel, för jag vet ju egentligen inte vad dom menar när dom skriver”

Kategori 4: Provokation.

”det är störande för mig att dom ska bli lärare i svensk skola och inte har ett fulländat svenskt språk”

”lärare som ändå ska stå för någon slags kvalitet, ändå tas in med så dåliga svenskskunkaper, hos så många, och vi sitter och rättar eller läser arbeten som inte innehåller en enda riktig mening”

ESSENSEN AV BEGREPPET SPRÅKET

Begreppet språket är det begrepp som renderat flest uttalanden. Det framstår som det begrepp som är mest känsligt och skapar det största engagemanget. Att kommunikationen fungerar, både den muntliga och den skriftliga, ses som A och O för en lärare. Någon menar att läroämnet handlar om kommunikation och att studenterna måste begripa vad man talar om. Om inte kommunikationen fungerar så kommer man aldrig till innehållet i ämnet menar någon. En bristande språkförmåga påverkar då kommunikationen och arbetet i grupperna och vissa får då svårt att få plats i grupperna eftersom det är jobbigt att kommunicera.

Några lärarutbildare påpekar att det är viktigt att försöka titta bakom språket när det gäller skriftliga uppgifter och försöka se till innehållet och vad studenten vill ha sagt. Men när det blir missförstånd och problem så är det språket det hänger på tycker de flesta även om en understryker att det även förekommer kulturella bitar som kan vara avgörande. Ett par av respondenterna berättar också att många av dessa studenter inte förstår vad de ska svara på i uppgifter och att de i vissa fall faktiskt inte förstår att de inte svarat på frågan, trots att de skrivit ett omfattande svar. En del lärarutbildare känner sig provocerade av att dessa studenter ska bli lärare i svensk skola, eftersom de inte har en perfekt svenska och menar att det är ett dilemma att dessa studenter tas in till lärarutbildningen med så dåliga svenskkunskaper och att vissa arbeten inte innehåller en enda korrekt mening.

UNIKT UTTALANDE: ”det är så svårt, vi blir för slappa, vi känner oss inte glada alls att godkänna ibland...vi vet att vi borde inte ha gjort det men vi orkar nog inte, vi orkar inte med för det kräver så mycket mer insatser till den tid som vi inte har”

ESSENSEN AV ESSENSERNA

Med ett helikopterperspektiv på essenserna av de olika begreppen ovan blir vissa utsagor mer framträdande än andra. Dessa är följande:

Tudelad syn på likabehandling.

Olika synsätt på olikhet i att se det annorlunda som en tillgång eller ej.

Möter och bemöter studenter med utländsk bakgrund annorlunda.

Krävs mod och öppenhet att möta och att prata om andra åsikter och värderingar.

Dåligt rustade att möta det avvikande.

Konflikträdsla, det är bekvämt att tro och ej ifrågasätta.

Det mellanmänskliga mötet är kärnan, både med studenter och med varandra.

Diskussionerna går inte på djupet, diskrepans mellan vad som sägs och vad som görs.

Olika orsaker till svårigheter vid gruppindelning, här finns en dold diskriminering med oftast outtalade skäl.

Största diskrimineringsgrunden är språket, känsligt att tala om men skapar störst engagemang.

Provocerande med blivande lärare som inte talar perfekt svenska.

Dilemma att studenter med dåliga språkkunskaper i svenska tas in i lärarutbildningen.

Dessa skulle kunna sammanfattas i tre metabegrepp: Osäkerhet, Språket och Mötet.

Följande två begrepp har inte gett en sådan omfattning i utsagorna att det fanns möjlighet att göra en kategorisering av innehållet. Därför beskrivs innehållet i löpande text och med några citat. Innehållet är viktigt för undersökningen och påverkar lärarutbildare i sin yrkesutövning.

BEGREPP 9: TID

Uttalanden som rör begreppet tid berörs nästan av samtliga intervjuade lärarutbildare. Dock lite mer som ett konstaterande, att tid är något som inte finns tillräckligt av. Uttalandena rör både den egna arbetssituationen och det som man upplever som studenternas behov. Generellt upplevs bristen med tid som ett problem, studentgrupperna är stora och många och man hinner inte se alla och allting även om man försöker.

”vi träffar dom så lite så vi hinner knappast vara förebilder ens”

När det gäller många studenter med annan etnisk bakgrund så upplevs det som det stora dilemma, att man skulle behöva mer tid för att ”hjälpa dom”. Det framhålls att dessa studenter kräver mer tid och att den tiden inte finns. Flera av lärarutbildarna menar att de skulle hjälpa till med språket och att språkrätta uppgifter om tiden räckte till det.

Några uttrycker också att bristen på tid gör att det många gånger är svårt att lära känna människan bakom studenten. De flesta lärarutbildare upplever att ett så tidspressat schema och många studenter tar på orken och samvetet.

”att ta hand om konflikter, att kommunicera, allt det här tar tid och tid är ju nånting som är problematiskt för oss alla”

BEGREPP 10: INTERKULTURELL KOMPETENS

Jag ställde en konkret fråga om behovet av Interkulturell kompetens för den enskilde lärarutbildaren och inom lärarutbildningen. Svaren visar olika uppfattningar och syn på behov av interkulturell kompetens som eventuellt kan finnas hos lärarutbildare och inom lärarutbildningen, både i förhållande till kollegerna och till sig själv. Det framkommer tankar om behov av Interkulturell kompetens, att alla behöver detta, att det kommer att bli ett behov i framtiden och att det är oerhört viktigt. Men också att de som mest skulle behöva Interkulturell kompetens inte bryr sig och att det finns de som tar avstånd och anser att det inte behövs.

”jag tror att dom som mest behöver det kommer inte, det finns såna som tar avstånd”

Flera svarar att de vill veta mera om dessa frågor och att det skulle vara bra att diskutera mera med fokus på ämnet. Det kan vara hur man definierar olika begrepp och att diskutera olika tolkningar och synsätt. Det framkommer att det finns frågor som man går och är osäker på. Det upplevs viktigt att få prata och att diskutera, så att det inte bara blir upplevelser som inte leder till något.

”det som jag känner ett väldigt behov av då, det är att diskutera detta med de språksvårigheter som finns”

Det är också helt klart att alla inte vet vad Interkulturell kompetens innebär.

UNIKT UTTALANDE: ”att man någonstans i något forum kan få yttra dom här politiskt ickekorrekta sakerna, för att om vi ska spräcka trollden så måste dom upp i ljuset!”

RESULTATPRESENTATION STUDENTER

Min tanke var att göra en begreppsanalys av innehållet i dessa intervjuer utifrån samma modell som jag gjort med lärarutbildarnas. Jag tänkte att det var det bästa sättet för att sedan kunna göra en jämförelse mellan resultaten av de båda målgruppernas utsagor. Att hitta kärnan i innehållet i studenternas utsagor visade sig bli en mödosam uppgift. Från början upplevde jag att det inte alls skulle gå att använda samma begrepp som tidigare, kanske inte heller göra en analys utifrån samma modell. Ett tag tänkte jag att det var bättre att avstå från studenternas utsagor och bara koncentrera mig på lärarutbildarnas. Jag var länge frustrerad över att jag inte fick grepp om innehållet och jag ville heller inte tvinga in innehållet under samma begrepp bara för att göra det enkelt för mig.

Huvudbegreppet likabehandling var inte så svårt att identifiera och så småningom föll även ytterligare sex begrepp på plats. När dessa väl föll ut så visade det sig att de även här blev *förhållningssätt, bemötande, olikhet, självreflektion, gruppindelning* och *språket*. För att beskriva och presentera dessa begrepp har jag även här valt att göra detta i olika kategorier och den tolkning jag gör beskriver på ett tydligt sätt synsätt, erfarenheter och upplevelser inom de olika begreppen. Kategorierna är vid flesta fall vitt åtskilda men speglar även olika nyanser inom ett begrepp. Begreppet språket valde jag dock att sammanfatta i löpande text. Kategorierna förtydligas med hjälp av citat. Citaten kan representera kommentarer både i förhållande till sig själv, till andra studenter eller till lärarutbildare. Efter presentationen av varje begrepp och dess kategorier beskrivs essensen av dessa. Essens står här för sammanfattning eller kontenta.

BEGREPP 1: LIKABEHANDLING

Under Likabehandling presenteras de olika tankar och åsikter om innebörden av likabehandling som framkom vid intervjuerna. Underförstått är att det gäller likabehandling av studenter med annan etnisk bakgrund i högskolan

Kategori 1: Exakt lika

”att man ska behandla alla lika oavsett kön, etnicitet, färg.....alla har sin rätt”

”att lärare behandlar mig på lika, exakt, på samma nivå som jag och den som är

svensk och sitter bredvid mig”

Kategori 2: Samma villkor

”att man är behandlad samma oavsett hudfärg eller ålder eller etnisk bakgrund, både när det gäller krav och bemötande”

”att läsa på samma villkor och att tenta på samma villkor och att bli bemött på samma sätt”

Kategori 3: Rättvisa

”jag vet inte riktigt vad det betyder, jag ser det som rättvisa”

”jämlighet, jämställdhet, rättvisa, ja, det är det”

Kategori 4: Ej särskilja

”att acceptera varje person oavsett bakgrund, utseende, ras och religion och ta det som personen har”

”den lärare som tog hand om ALLA studenter tittade inte på namnet, bara vilka kunskaper som finns på det här pappret”

ESSENSEN AV BEGREPPET LIKABEHANDLING

Frågan om innebörden av likabehandling ställdes även till de intervjuade studenterna, som en inledande fråga. Begreppet Likabehandling innebär för många av dessa utländska lärare att de som student i Sverige ska behandlas exakt lika som den svenske studenten. Oavsett vilket land man kommer ifrån, vilken hudfärg eller vilken ålder man har eller om man är kvinna eller man. Likabehandling är att bli behandlad på samma sätt när det gäller krav i studierna, att få läsa på samma villkor, precis som att bli bemött på samma sätt som andra studenter. Begreppet likabehandling känns lite svårt men att det handlar om rättvisa och jämlighet för människor menar några. Det framstår som viktigt att ej bli särskild eller särbehandlad och att alla ska accepteras utifrån den man är och vad man kan och har med sig, oavsett var man kommer ifrån eller vilket kön man har. Någon påpekar att i lärarutbildningen handlar det om att möta alla lika och menar att det ska även gälla mot studenterna i lärarutbildningen.

UNIKT UTTALANDE: ”När du ser mig som en människa kommer jag få den här möjlighet, bara titta på mig som människa inte som min bakgrund.”

Under följande begrepp (2 – 6) presenteras hur olika tankar och uppfattningar om vad likabehandling kan innebära eller bör innebära för studenter med annan etnisk bakgrund än den svenska.

BEGREPP 2: FÖRHÅLLNINGSSÄTT.

Utsagorna som jag valt att presentera under begreppet förhållningssätt har med människosyn och attityd till andra människor att göra. Citaten syftar både på upplevelser och tankar i förhållande till lärare och till andra studenter. Synonymer till förhållningssätt är attityd, synsätt, inställning.

Kategori 1: Människors lika värde

”klart att det påverkar hur du ser på mig, ser du mig som människa eller ser du på mig som invandrare”

”om du accepterar alla människor så jag tror att oavsett var du bor du kommer att bemöta andra på samma sätt”

Kategori 2: Göra skillnad

”i den situation som påverkade mig mycket lärare skiljer mellan den student som är invandrabakgrund och den student som är svensk”

”jag hade inte rätt till en åsikt längre och då valde jag istället att bli tyst och funderade på att hoppa av”

Kategori 3: Förutfattade meningar.

”man ser på oss som att det vi har med oss är ingenting värt, vi ska bara lära oss det svenska systemet och anpassa oss”

”jag vet inte vad dom tänker egentligen, jag har inte hört svenskarnas sida varför dom inte vill jobba ihop med invandrare”

Kategori 4: Fördomar.

”när man pratar om mitt land dom tänkte alltid på vad dom sett på TV eller kanske tänkte att hon är inte så högt utbildad, då man lite undviker eller att dom tar avstånd”

”lärarna visar att det här är invandrare som dom kan inte så mycket eller dom förstår inte så mycket, det har jag upplevt”

ESSENSEN AV BEGREPPET FÖRHÅLLNINGSSÄTT

Begreppet Förhållningssätt lyfter fram tankar och åsikter som har med människosyn och attityder till andra människor att göra. Flera av studenterna anser att människors lika värde ska

genomsyra lärarutbildarnas synsätt på studenterna. Man framhåller att man vill ha rätt till sina åsikter och att en lärare i lärarutbildningen inte ska göra skillnad på vem som uttrycker en åsikt. Det handlar om inställningen till andra människor menar man. De lärare som uppskattas mest är de som möter alla på likvärdigt sätt och inte bedömer utifrån namnet. Det påtalas att som lärare eller lärarutbildare måste man vara fördomsfri annars ska man välja annat yrke.

Upplevelser att lärarutbildare gör skillnad mellan olika studenter tar samtliga upp. Man säger att det känns öppet och att flera upplevt att man inte tittar med samma ögon på dem som på en svensk student. Flera av respondenterna menar att svenska studenter undviker att jobba ihop med dem och att de känner att det många gånger handlar om förutfattade meningar om att de inte har kunskaper och att de blir bedömda utifrån bakgrund och utseende.

Flera tar upp att den erfarenhet de har med sig inte är något värt utan att det bara gäller att anpassa sig till det svenska. Den känslan finns både från svenska studenter och från lärarutbildare. En av respondenterna menar att vi alla har fördomar om andra, men att de oftast faller när man lärt känna varandra.

UNIKT UTTALANDE: ”Dom flesta vanliga människor dom är inte rasister men det finns en chauvinism bland svenskarna, att dom tror att dom är bäst och det är bra att vara svensk. Jag har hört det så många gånger – nu är du svensk! Men jag är inte svensk, varför skulle jag vilja vara svensk?”

BEGREPP 3: BEMÖTANDE.

Under bemötande presenteras de utsagor som handlar om hur man upplever att man blivit bemött eller önskar att man blivit bemött på, både av lärare och av andra studenter. I utsagorna kommer också olika tankar och funderingar fram om varför man delvis upplever sig och blir annorlunda behandlad. Synonymer till bemötande är uppträda mot, möta, ta emot, behandla.

Kategori 1: Respekt

”jag blev bemött som vilken student som helst, kanske det ligger i min personlighet”

”det handlar om respekt, det är det som är viktigast för har man inte respekt kan man uttala vad som helst”

Kategori 2: Osäkerhet

”ibland man känner, kommer jag att bli behandlad lika som andra?, det har jag tänkt på när jag började utbildningen här”

”vissa av mina lärare, kanske dom kunde säga öppet sina åsikter till mig, andra dom har inte sagt till mig, jag tror kanske dom vågar inte”

Kategori 3: Kränkande behandling

”du förstår inte när man pratar med dig!”, ”när hon sa det framför gruppen jag kände mig väldigt kränkad”

”där kände jag hennes blick för oss invandrare, det var tydligt för mig, så jag vågade inte prata så mycket i hennes lektioner”

”hon sa uppgift OK och sedan vände hon sig till dom svenska och skratta”

Kategori 4: Diskriminering

”det finns en seminarieledare som utsatt mig för att jag är man och äldre, jag kände mig mer och mer utsatt som man”

”jag klara inte mer att känna annorlunda, diskriminering här”

”när vi pratade med lärare han säger att kanske vi är äldre och det är därför vi blev diskriminerad, inte för etnicitet”

ESSENSEN AV BEGREPPET BEMÖTANDE

När det gäller begreppet Bemötande så finns olika upplevelser av hur man blivit bemött under utbildningen och hur man önskar att man blivit bemött, både av lärare och andra studenter. Flera av respondenterna upplever att de blivit annorlunda behandlade. Men en av dessa berättar att hon blivit bemött som alla andra och tror att det kanske har med personlighet att göra. Det är viktigt att bli bekräftad att man är på rätt väg säger någon och tack vare ett positivt bemötande orkade han fortsätta och gå vidare. Det handlar om respekt för andra människor menar man och någon säger att lärare är bra på att veta hur man ska behandla andra människor teoretiskt men inte i praktiken.

När det berättas om upplevelser av kränkande behandling så finns exempel både från andra studenter och från lärarutbildare. Det som känts svårast har varit när lärare utsatt en och någon menade att alla har rätt till sin åsikt utan att bli taskigt bemött av andra studenter eller av lärare. Några tar upp att vissa lärares blickar avslöjade vad de tyckte och att man då inte vågade prata på dessa lektioner. Flera respondenter berättar att de känt sig utanför hela tiden, antingen det kan ha berott på ålder eller något annat.

UNIKT UTTALANDE: ”Det är det som är så viktigt tycker jag, att varje person får förståelse och hur man ska behandla och acceptera andra människor med en annan bakgrund, många har läst om det men they don't put it into practice.”

BEGREPP 4: OLIKHET

Olikhet och variation inom lärarutbildningen är något som borde tillvaratas och som inte görs på ett tillräckligt aktivt sätt enligt respondenterna.

Utsagorna som presenteras här rör både i förhållande till lärarutbildare, andra studenter och sig själv.

Kategori 1: Olika tankar

”det är många värderingar som krockar med skolans värderingar, vi måste hitta balansen och kunna lösa det på något sätt”

”jag vill att dom ska förstå så som jag hade tänkt och dom förstår på ett annat sätt och dom tolkar det på ett annat sätt så det är svårt”

Kategori 2: Erfarenhetsutbyte

”jag har varit i åtta krig, när alla missiler kom jag ...t.ex. tänk om här i Göteborg ... ja har alltid den liknelse med mig”

”när vi arbetar i grupp så diskuterar vi om erfarenheter vi har, vi nämner inte att den erfarenheten mitt hemland då, utan....jag vet inte det bara blev så”

Kategori 3: Eget initiativ

”jag diskuterar jättemycket från mitt land det gör jag hela tiden, det sitter i bakhuvudet på mig men det är inte alla som kanske vågar”

”jag använder i alla fall väldigt många metoder från mina gamla metoder, känner att det är helt annat”

Kategori 4: Ointresse

”någon lärare har aldrig tagit upp eller frågat oss om våra olika bakgrunder, bett oss berätta för att kunna diskutera och jämföra med Sverige”

”jag känner att mina erfarenheter är inget värda, det är bara kursen som gäller”

ESSENSEN AV BEGREPPET OLIKHET

Olikhet eller variation är inte något som tas tillvara på ett bra sätt inom lärarutbildningen enligt respondenterna. Deras uppfattning är att lärarutbildarna har ett ansvar för att detta görs och att det blir ett erfarenhetsutbyte i utbildningen som kommer alla till nytta. Respondenterna upplever ett ointresse för det de kunskaper och erfarenheter de har med sig. Olika kunskaper och olika värderingar krockar med varandra, inte bara mellan olika länder utan även mellan skolan och hemmet, precis som mellan olika hem. Vi måste lära känna varandra från båda håll menar man och att det är viktigt att vi lär av varandra och att detta sker redan under utbildningen. En av respondenterna berättar att hon fått frågan hur det var att ha 40 elever ensam som lärare och kunde då berätta det.

När det är grupparbete kommer mer fram i diskussionerna om olika erfarenheter, men flera säger att de inte nämner det som de har med sig från sitt hemland medan det finns andra som tar fram sina exempel hela tiden. Några menar att de har mer praktiska exempel eftersom de har lång erfarenhet och att det krockar med de som har mer teoretiska. Det märks i diskussionerna och de menar att det känns tydligt att vissa andra studenter inte vill vara i samma grupp som dem.

De flesta påpekar att ingen lärarutbildare frågar efter deras erfarenheter från hemlandet för att jämföra med Sverige och några känner det som att deras erfarenheter inte är värda något. Eftersom ingen frågar efter detta så menar några av respondenterna att man måste ta initiativet själv och prata om sitt land. En del gör det men tror att alla inte vågar eller avstår. Det påpekas också att en del av lärarna nämner att det finns andra metoder i andra länder t.ex. i matematik, men att det inte presenteras och att de egentligen inte bryr sig utan väljer att använda sitt eget ändå.

UNIKT UTTALANDE: ”Jag tror att berätta för dom hur vi hade där och vad vi hade för förhållande med barnen, hur vi jobbar med barnen där och hur livet är i mitt hemland t.ex. det är väldigt viktigt. Min handledare liksom hon blir förvånad att vi gör så och så, den här fattigdomen alltså, det är svårt för dom att förstå.”

BEGREPP 5: SJÄLVREFLEKTION

Här presenteras de tankar och reflektioner som framkommer i utsagorna i förhållande till sin egen roll som student med annan etnisk bakgrund än den svenska inom lärarutbildningen, om olika upplevelser under studietiden och om att vara i Sverige.

Kategori 1: Nya tankar

”jag hade så många fördomar innan jag kom till Sverige eller när jag kommit i början, sedan ändrade jag mig hela tiden, jag ändrade mina tankar så mycket egentligen”

”jag hade dom här glasögon och dom här kunskaper med mig men här har jag utvecklat, jag kopplar det gamla till det nya hela tiden”

Kategori 2: Våga själv

”nu känner jag mig väldigt lätt att kunna diskutera och jag diskuterar och jag känner det är väldigt skönt för mig, jag hade samma uppfattning för litteraturen förut men jag vågade inte”

”från början dom var inte så glada, i alla fall inte med mig, men när vi arbetade tillsammans dom sett att vi kan också”

Kategori 3: Jag själv

”jag kände mig så här utanför hela tiden, kanske p.g.a. att jag är gammal”

”den dagen som problemet började det var stor händelse för mig, för att den dagen kände jag att jag är invandrare”

Kategori 4: Rädsla

”eftersom jag är gammal jag var rädd, inte så ung som andra, jag är arab, jag är muslim, jag har på mig slöja”

”jag vågade inte säga någonting, hur den här lärare kommer att fatta mig, kommer hon förstå mig?”

ESSENSEN AV BEGREPPET SJÄLVREFLEKTION

De tankar om sin egen roll som student i lärarutbildningen i Sverige blir tydliga i respondenternas uttalanden, liksom olika upplevelser under studietiden. Några kommentarer finns också om hur det känns att vara i Sverige. Några av respondenterna tar upp att de hade fördomar om svenska samhället och Sverige innan de kom hit, men vartefter man har lärt känna landet och människorna så har man ändrat sina tankar. En av dessa berättar också att i kontakten med andra studenter inom lärarutbildningen så förändrades det egna synsättet, men hon kopplar det gamla till det nya hela tiden.

Det handlar också om att själv våga ta kontakt med andra studenter och att arbeta ihop, så att de svenska studenterna ser att vi också har kunskaper säger en. En annan av respondenterna berättar att hon nu vågar att prata och diskutera vilket känns skönt. Förut vågade hon inte fast hon hade åsikter. Men det finns även dem bland respondenterna som tagit väldigt illa vid sig och på olika sätt känt sig utanför, framförallt att ställas utanför för att man är äldre. Någon säger också att det kanske känns tråkigt att studera med de som är äldre, men menar att det inte bara beror på ålder utan hur man är som människa.

En av de äldre respondenterna berättar om att bli ställd utanför och att inte få stöd från lärarutbildaren gjorde att hon för första gången i Sverige kände sig som invandrare, och hon ifrågasatte varför hon kommit till lärarutbildningen. Hon kände sig helt utelämnad, hon var invandrare, hade vissa problem med språket och var gammal. Ingen frågade efter hennes kunskaper och erfarenheter. Några andra respondenter berättar att de burit på en rädsla både innan utbildningen och delvis i början. Rädslan har handlat om att inte bli mottagen beroende på ålder, utseende och etniska tillhörighet, men även om språket och att inte bli förstådd. Rädslan hade riktat sig både mot andra studenter och mot lärarutbildarna.

UNIKT UTTALANDE: ”jag var rädd att bli bemött med sådan attityd rasist kan man säga, speciellt från lärarna”

BEGREPP 6: GRUPPINDELNING

Gruppindelning är det svåraste uttrycker många. Här presenteras utsagor om ansvar och upplevelser i samband med gruppindelning. Citaten rör bemötande

och beteende från både lärarutbildare och andra studenter just i detta sammanhang.

Kategori 1: Lärarnas ansvar

”den som har ansvar på kursen ska ta den ansvaret på något sätt, se till att alla kommer med”

”Vi sa till lärare, vi har ingen grupp, vi är bara två, så säger han: ”Kan ni ta dom här två tjejer?” , så någon har tagit oss”

Kategori 2: Fritt val

”läraren sa att vi ska gruppera själva och så ingen kommer till mig och frågar, ingen har kommit till mig”

”när det gäller gruppindelningen så har jag inte haft problem, så det var bara spontant som jag kom in i den gruppen”

Kategori 3: Byta grupp

”en gång vi blev spontant delade dom här svenska tjejer som hamnade i våran, vi var mer invandrare än svenskar, hur dom fixat att dom ska flytta från oss och en lyckades och en har inte lyckats, jag tror inte att hon kommer att acceptera att en gång till sitta med oss”

”en gång som jag hamnade i den här situation jag löste den själv, nu har jag en annan grupp, helt svensk och där känner jag mig uppskattad”

Kategori 4: Bortvalda

”vissa vet inte vilket land jag kommer från, dom sitter i varsin grupp och vi hamnar alltid utanför, men ingen vill jobba med en invandrarstudent”

”då kände vi att ingen ville att vi tillhör någon grupp av dom och lärare inte känner att hon har ansvar för det”

”problemet fortsatte till sista dagen, vi var oroliga för att måste vi tillhöra någon grupp, jag skrev mitt namn på pappret och jag skrev min kurskamrat på annan lista, vem som vill tillhör den här gruppen vem som vill.....så ingen som kom, det blir som man skrämmer dom av”

ESSENSEN AV BEGREPPET GRUPPINDELNING

I begreppet Gruppindelning avslöjas vad som händer i detta sammanhang och som dessutom är vanligt förekommande. De flesta av respondenterna tycker att gruppindelning är det svåraste inom hela lärarutbildningen och många har negativa upplevelser av detta. Det är också gruppindelning som har gett flest uttalanden från respondenterna. De olika utsagorna rör be-

mötande och beteende både från lärarutbildare och andra studenter. I stort sett alla respondenter menar att det är den som har ansvar för kursen som också har ansvar för att se till att alla får en grupp att tillhöra och inte lämna över ansvaret till studenterna. Några av dem som blivit utanför eller bortvalda har själva ålagts ansvaret att lösa problemet.

De flesta tycker att hur man bildar grupper borde vara en del av utbildningen och att lärarna måste vara förebilder och hitta bra sätt. Enligt ett par utsagor så har en kursledare vid ett tillfälle försökt att lösa en sådan situation genom att fråga, vi har dom här två som inte har någon grupp, vem kan adoptera dom? Det upplevdes väldigt dramatiskt.

Det framkommer en viss otydlighet om vem som har ansvaret för gruppindelning i olika sammanhang och i de lägen då det är fritt val uppstår de största problemen där respondenterna oftast ej blir invalda. Det upplevs oerhört generande och pinsamt att ej bli invald. De flesta har varit med om detta men inte alla.

En annan svår upplevelse som berättas är att svenska studenter ofta tillåts att byta grupp, där några av respondenterna ingått. Trots att det sagts att byten inte ska tillåtas. Så fort det handlar om en stor uppgift som ska läggas fram så hamnar man utanför om man har annan etnisk bakgrund framgår i flera utsagor. Det vanligaste resultatet är enligt dem att de får bilda en egen grupp. En grupp som då består av studenter med bakgrund, kanske från fyra olika länder. Som någon säger så måste man lära känna varandra, men när man sitter i olika grupper så gör man inte det. Det är också lättare att bli bortvald för att någon inte gillar en säger en av respondenterna, än att bli bortvald bara av sitt utseende och att man kommer från ett annat land. Det upplevs som att övriga studenter egentligen inte vill att någon av respondenterna tillhör någon av deras grupper och att lärarna inte känner att de har ansvar för detta.

En av respondenterna menar att lärarna ser inget och när man påpekar att vi inte har någon grupp får man svaret att lösa detta själva. Det berättas också att en äldre svensk kvinnlig student inte heller kände sig önskvärd och valde att vara med dessa studenter istället. Det kan också bli så att istället för att bli utkastad från en grupp så blev en av respondenterna utfrysad säger hon. De sa inget till henne och hon löste detta genom att själv byta. De av respondenterna som är lite äldre känner av att även det kan vara en orsak till bortväljandet, men de som är lite yngre känner bara att det har med den etniska bakgrunden att göra.

UNIKT UTTALANDE: ”Jag vet inte varför men dom särskiljer mig på något sätt, mest när det gäller grupparbete. Dom har en uppfattning kanske jag kan inte så mycket för jag kan inte språket eller något sådant. Jag vet inte vad dom har för orsak, jag vet inte riktigt varför dom gör som dom gör.”

ESSENSEN AV ESSENSERNA

Ett helikopterperspektiv lades även över essenserna av de olika begreppen i studenternas utsagor ovan och dessa blev följande:

Synen på likabehandling ej tudelad. Står för rättvisa och jämlikhet, att behandlas lika och ej bli särskild eller särbehandlad.

Synsätt att människors lika värde ska finnas och kännas inom lärarutbildningen.

Ej göras skillnad på vem som uttrycker en åsikt samt ha rätt till sina åsikter.
Görs skillnad på studenter med annan etnisk bakgrund och studenter med svensk bakgrund.
Upplevelser av kränkande behandling både från andra studenter och lärare.
Förutfattade meningar om kunskaper och erfarenheter som inte upplevs värda något eftersom ingen egentligen frågar efter dem.
Olikhet tas ej tillvara, bara anpassa sig till det svenska.
Det svåraste är gruppindelningen.
Känsla av utanförskap, man vågar inte prata.
Bortvald eller ej invald, lärarna ser inget.
Brister i språket, ålder och bakgrund orsakar problem.

Dessa var svårare att sammanfatta, men blev tillslut följande metabegrepp: Lika värde, Förutfattade meningar, Annorlundahet och Bortvalda.

Följande begrepp har inte gett en sådan omfattning i utsagorna att det var möjligt att kategorisera innehållet. Därför beskrivs innehållet i löpande text med ett par citat.

BEGREPP 7: SPRÅKET

I studenternas utsagor finns inte speciellt många uttalanden där det svenska språket nämns. I de tankar och reflektioner där språket tas upp, går nästan samtliga att plocka in under något av övriga presenterade begrepp. Det man kan utläsa är att flera tycker det är svårt att läsa högskolelitteratur på ett nytt språk och att svenska språket upplevs svårt att läsa på. De får läsa om samma saker flera gånger och det tar extra tid.

Några påpekar också förhållandet mellan hur man förmår att uttrycka sig på svenska, få fram sina kunskaper, tankar och åsikter på en bra svenska med känslan av att bli bemött som en person utan kunskaper beroende på att språket inte är tillräckligt bra. De flesta av studenterna kopplar även ihop problem som orsakas av brister i språket och ålder. Främst när det gäller kontakten med övriga studenter där man menar att eftersom många är äldre i den här gruppen och har andra erfarenheter, så missar man värdefullt erfarenhetsutbyte när språket hindrar och blir orsaken till att man inte möts.

”det handlar om ålder först och främst det andra som handlar om språket, vi pratar inte samma språk som dom, inte flytande, dom tänkte att om hon skulle vara i vår grupp det kanske händer vi ska göra allting”

En student påpekar att det tar tid att lära sig språket eftersom man också måste lära sig kulturen bakom språket. Att lösa och knäcka koderna som finns i svenska samhället är viktigt och när man kommer från andra länder så kan man inte koderna. Men om man inte möts så utvecklas varken språket eller möjligheten att förstå samhället.

Ett par av studenterna tar även upp att lärarna kanske blir trötta eftersom det blir missförstånd och att varför man missförstår varandra kanske handlar om språket. En student berättar att alla inte känner av att språket skapar problem,

men att hon vet att det finns de som gör det.

”jag såg faktiskt att det berodde på språkbrister hos dom som blev bortvalda då, så det var nog därför kanske dom blev bortvalda.....jag har aldrig själv blivit bortvald”

UNIKT UTTALADE: Jag tänkte så här, jag kan förstå att svenskarna vill inte ens jobba med invandrare, först och främst p.g.a. språket, många av dom är unga och satsar på ett bra betyg och kanske ska få jobba ihop med en lite äldre kvinna som inte har så stort ordförråd”

DISKUSSION

METODREFLEKTION

Det är ofrånkomligt, när det går så pass många år från insamlandet av empirin till det att uppsatsen slutligen blir färdig, att inte fundera över om detta var det bästa sättet att genomföra undersökningen på. Fortfarande anser jag att den kvalitativa ostrukturerade intervjun är den mest lämpade att få fram upplevelser och uppfattningar av ett fenomen som kanske är svårt att tala om som jämförelse med fokusgrupper. Att genomföra så många som tjugo intervjuer kan ifrågasättas och jag blev varnad för efterarbetet. Det är för många om man vill bli klar på utsatt tid. För mig var det dock viktigt att verkligen kunna få många utsagor, så att ingen skulle kunna säga att det var för få intervjuer, så att det inte går att dra några slutsatser. Bearbetningen har tagit enorm tid och efteråt har ibland tankarna kommit att resultaten hade kunnat bearbetas och beskrivas på ett annat sätt. Fast resultaten talar i mångt och mycket för sig själv.

Att forska på sin egen verklighet kan ha sina sidor. Man kan påverkas av lojaliteter till kollegor, lärarutbildare eller studenter. Att vara nära en problematik ger inte bara problem utan även fördelar. Att känna de man intervjuar har i mitt fall, inneburit stor öppenhet och uppriktighet hos dem som intervjuades. Min uppfattning är att min förförståelse av forskningsområdet inte påverkat analysen av intervjumaterialet utan snarare underlättat analysarbetet. Bedömningen är att det empiriska materialet har en hög trovärdighet, då min upplevelse är att respondenterna har lyft fram sina genuina tankar och funderingar istället för att ge önskade eller politiskt korrekta svar.

Vän av ordning undrar säkert varför inte grammatik och språkriktighet förbättrats i citaten från intervjuerna med de utländska lärarna, till en i vissa fall mer korrekt svenska. Jag har valt att inte korrigeras deras språk då detta skulle bekräfta att det är tillåtet att diskriminera med hjälp av språket.

RESULTATDISKUSSION

När man läser resultatet av föreliggande intervjuundersökning från 2006, är det rasande lätt att tänka, det där är så länge sedan. Är det här relevant nu? Något måste väl ha hänt sedan dess. Ja, har det det? Eller är det faktiskt så att problematiken kvarstår och att lite egentligen förändrats. Kunde undersökningen lika gärna vara gjord 2009?

Nya lärarutbildare och nya studenter har tillkommit inom lärarutbildningen, men har de tankestrukturer, problem och svårigheter som kom till uttryck i intervjuerna 2006 försvunnit eller kvarstår fenomenet? Är det endast personerna som är delvis andra?

Enligt Bayati (2009) som genomfört en intervjuundersökning 2009 förstår man att i stort sett samma svårigheter fortfarande existerar inom lärarutbildningen och att det gäller också andra lärosäten.

Jag har valt att diskutera resultatet utifrån de fem frågeområden som hela tiden varit i fokus (se s. 29).

INNEBÖRD AV LIKABEHANDLING

Den tidigare lagen om likabehandling av studenter i högskolan föreskrev högskolans skyldighet att bedriva ett *”målinriktat arbete för att främja studenters lika rättigheter”* oavsett vem man är eller var man kommer ifrån. Högskolan har även en skyldighet att vidta åtgärder för att studenter inte ska utsättas för kränkande behandling, särbehandling eller diskriminering. Trots denna skyldighet som är ålagd högskolan verkar inte diskussioner och problematisering av vad detta betyder i den praktiska verksamheten, och i detta fall inom lärarutbildningen, vara den fråga som stått överst på agendan vid tiden för undersökningen. Hur genomförs Göteborgs universitetets vision *”Det ska alltid vara vad man gör, inte vem man är, som räknas”*? Kan man genomföra denna vision om man inte på djupet funderar över innebörden av likabehandling och hur den påverkar arbetet som lärarutbildare? Vad innebär kravet på aktivt arbete inom lärarutbildningen när det gäller att förebygga och förhindra trakasserier, kränkande särbehandling och diskriminering?

Vid intervjuerna framkommer en tudelad syn på innebörden av begreppet likabehandling bland lärarutbildarna. Begreppet är svårtolkat och inte klart och entydigt. Olika tolkningar och funderingar uttrycktes. Det var dock slående att detta inte hade diskuterats eller kanske i vissa fall inte ens funderats över. Flera av lärarutbildarna reagerade på själva ordet likabehandling och menade att likabehandling definitivt inte betyder lika behandling, utan att man behandlar olika människor olika beroende på vem man är. Å andra sidan fanns åsikterna om att likabehandling verkligen betyder att man behandlar och bemöter alla människor lika annars bli det särbehandling eller diskriminering.

Innebörden av likabehandling behöver diskuteras både utifrån förhållningssätt mot och bemötande av människor precis som utifrån ett målperspektiv. Inom lärarutbildningen skulle det då kunna innebära att särbehandling av vissa studenter är nödvändig för att varje student ska få möjlighet och en rättvis chans att nå målet för utbildningen. Tideman (2004) menar att likhet och likabehandling betyder olika i olika sammanhang och att det då måste definieras. Särbehandling eller olika behandling är ibland nödvändigt, om man vill uppnå mål som likhet, eftersom alla människor enligt honom har olika behov av stöd. Några av utsagorna bekräftar uppfattningen att likabehandling innebär att behandla olika, just med utgångspunkt i olika bakgrunder, olika behov och olika förutsättningar. Det uttalas även en god vilja att bemöta de studenter som behöver extra stöd och hjälp och att man gör vad man kan. Det som verkar saknas är dock gemensamma diskussioner och problematisering rörande begreppet likabehandling av studenter i högskolan och framförallt om det som upplevs som problem i sammanhanget.

Om man jämför med studenternas syn på innebörden av likabehandling fanns ingen större tvekan om vad den innebar för dem. De flesta ansåg att likabehandling innebär att behandlas lika oavsett kön, etnicitet eller ålder. Att alla har lika värde och att det handlar om rättvisa för dessa studenter var tydligt i svaren, men själva begreppet likabehandling ansågs svårt att definiera. Framförallt innebar likabehandling att inte bli särbehandlad eller särskild utan accepterad för den man är.

Flera studenter framför att atmosfären inom lärarutbildningen måste genomsyras av människors lika värde. Det är grunden för att inte någon ska utsättas för kränkande behandling eller diskriminering. Allas lika värde innebär också enligt några att alla måste få rätt och utrymme att säga sin åsikt och ha rätt till sin åsikt. I några av studenternas utsagor uttrycks kritiken att många nog i teorin har läst om bemötande av och respekt för människor med annan etnisk bakgrund, men att man inte kan översätta det till praktiken. Att få bli bemött som en människa och inte som kategorin invandrare ser de flesta studenterna som den absoluta innebörden av likabehandling.

Den nya diskrimineringslagen ska skydda de mänskliga rättigheterna som är grunden till vårt demokratiska samhälle. I FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna betonas bl.a människors lika värde och lika rättigheter. Det innebär en grundläggande rättighet att få bli bemött som en människa och att som student med annan etnisk bakgrund i högskolan får uppleva lika värde. I det politiska arbetet i Sverige är principen om likabehandling och mänskliga rättigheter central och det gäller även inom högskolan. Det är inte tillräckligt att dessa frågor behandlas och problematiseras på tjänstemannanivå inom universitet och högskola. Diskussionerna måste föras på djupet av dem som i verksamheten möter studenterna. Vad innebär begreppet likabehandling egentligen och i detta fall vad får det för konsekvenser inom lärarutbildningen? Det kanske innebär rätten att bli särbehandlad individuellt och att rättvisa faktiskt är att bli behandlad olika? Och att bli bemött som individ och inte som kollektiv eller som en kategori?

SYNEN PÅ LIKABEHANDLING AV STUDENTER I HÖGSKOLAN

De två första frågeområdena går in i varandra och det var ofrånkomligt vid intervjuerna att resonemangen och svaren relaterade till bemötandet av studenter i högskolan med annan etnisk bakgrund än den svenska. Syftet med undersökningen var delvis att utifrån innebörden i lagen om likabehandling av studenter i högskolan få möjlighet att diskutera och beskriva en del av de erfarenheter som gjorts inom lärarutbildningen.

I lärarutbildarnas utsagor finns generellt en tudelad syn på likabehandling av studenter i högskolan, dels att likabehandling egentligen inte innebär likabehandling utan att man möter och hjälper studenterna utifrån de olika behov som finns och utifrån vars och ens förutsättningar så att alla får förutsättningar att nå målet, dels att alla studenter ska behandlas på samma sätt och mötas av samma krav. Det kan då innebära att studenter med utländsk bakgrund behandlas på exakt samma sätt som de svenska studenterna, eftersom det skulle innebära särbehandling om man mötte dessa studenter på något annat sätt. Svenskheten blir normen för bemötande och krav och den utländska läraren/studenten riskerar att bedömas utifrån ett etnocentriskt svenskt synsätt.

I universitetets Likabehandlingspolicy 2007-2010, uttrycks att den ökande mångfald som finns bland studenterna bidrar till en högre kvalitet i verksamheten och att utgångspunkten ska vara att alla lika värde och möjligheter. Om alla studenter behandlas på samma sätt som de svenska innebär det då att ingen särbehandlas eller diskrimineras?

De utländska lärare som intervjuats är eniga om vad likabehandling som student med annan etnisk bakgrund innebär. Det innebär för dem att bli behandlad exakt lika oavsett ålder, kön, etnisk bakgrund, som den svenska studenten som sitter bredvid, och att man inte blir särskild eller särbehandlad på grund av detta. De vill bli bemötta på samma sätt och studera på samma villkor. Någon säger också att det man läser om i lärarutbildningen handlar bl.a. mycket om att möta alla lika och det borde innebära att det även ska gälla mot studenterna i lärarutbildningen.

För de utländska lärarna handlar det om att bli accepterade, respekterade för den de är och lyssnade på, oavsett bakgrund, namn eller hudfärg. Utifrån detta vill de studera på samma villkor med samma krav och bli bemötta på samma sätt. Min tolkning är att, att bli behandlad på samma sätt inte betyder riktigt samma sak för lärarutbildarna som det gör för de utländska lärarna.

Abiri (2008) menar att den svenska självbilden när det gäller mänskliga rättigheter är att vi redan kan det här och att vi därför inte behöver arbeta med frågan. Hon menar dock att bilden är oproblematiserad och att det finns all anledning till att fundera över det egna yrkesmässiga agerandet som lärare i högskolan, när det gäller mänskliga rättigheter och likabehandling. En av de grundläggande mänskliga rättigheterna är att alla människor har lika värde. Alla människor är olika, men har lika värde. Tas studenternas olikheter tillvara på inom lärarutbildningen? Enligt de utländska lärarnas utsagor så är det inte så. Flera av lärarutbildarna menar att de försöker få in olikheten där det är möjligt och ser olikheter som en tillgång i utbildningen, även om det framkommer att det inte är givet att man tycker att olikhet är bra.

Människors lika värde betyder bl.a. rätten att få förverkliga sig själv och att få uttrycka sig, enligt Nirje (2003). I de utländska lärarnas utsagor beskriver samtliga hur de aldrig eller endast någon enstaka gång fått frågor rörande deras specifika erfarenheter och kunskaper från sitt hemland eller hur man ser på olika frågor i deras skola och samhälle. De flesta menar att man får ta ordet själv och berätta om man vågar. Bigestens och Sjögren (2004) skriver om hur högskolan måste lära sig att både möta och bemöta den ständigt ökande mångfalden med nya sammansättningar i studentgrupperna och framförallt ta vara på de möjligheter som skapas tack vare detta. Det som vi idag menar är kvalitet i undervisningen i högskolan bör utgå från andra kriterier än tidigare och ser därmed annorlunda ut eftersom vi måste anpassa oss till den globaliserade värld vi lever i och de villkor vi har i nuet. Det krävs att vi analyserar vilka faktorer som påverkar högskoleutbildningen på olika plan och utifrån den mångfald vi har i studentgrupperna. Vi har en delvis ny och annorlunda verklighet som vi måste förhålla oss till på ett professionellt sätt. Detta är också grunden i den reella innebörden av begreppet inkludering.

SYNEN PÅ ”DEN ANDRE”, FÖRHÅLLNINGSSÄTT OCH BEMÖTANDE

Osäkerhet och rädsla inför ”det annorlunda” eller nyfikenhet och öppenhet? Oftast beror det mer på attityder än om bristande kunskap när vi inte förstår andra kulturers uttryck eller andra människors synsätt och värderingar anser Illman och Nynäs (2005). Det går inte att komma ifrån att den kunskap vi har och tillägnar oss påverkas av våra attityder, precis som våra attityder i viss mån kan påverkas av den kunskap vi tar till oss. När vi möter verkliga människor, möter vi människor från olika kulturer och inte en hel kultur. Den bild vi har av ”de andra” utgår från den bild vi har av hela kulturen och inte från de egenskaper som olika människor har. Vår bild av ”de andra” utgår ofta från människor i ”tredje världen”, vilka ofta, enligt Höglund (2000), ses som mindre kunniga och mindre välutbildade.

Förutfattade meningar och förgivettaganden av skilda slag möter utländska lärare och studenter med annan etnisk bakgrund inom lärarutbildningen. Som en lärarutbildare uttrycker det så sker mötet långt innan man fysiskt möts, eftersom ingen är fri från tankar och åsikter om ”den andre”. Ett namn på en deltagarlista, ett namn i en ansökan, sätter igång tankarna. Bristande språkförmåga i svenska kopplas ihop med bristande kunskaper och en oreflekterad kategorisering och stigmatisering kan bli grunden till diskriminering och kränkande behandling.

När det gäller de utländska lärarna så upplevde de att deras tidigare utbildningar, kunskaper och erfarenheter inte var värda att lyfta fram i diskussioner och att egentligen ingen frågade efter dem. Vad är det som gör att ”vanliga” svenska lärarstudenter inte ser möjligheten till värdefullt tanke- och erfarenhetsutbyte? Är det det faktum att man inte tror att dessa utländska lärare har något att tillföra eller är det så att de faller för åldersstrecket? Vill man helst ingå i grupper med dem som liknar en själv? Som Höglund (2000) påpekar det, om majoritetssvenskar aldrig umgås eller konfronteras med människor med annan etnisk bakgrund blir det svårt att upptäcka den kunskap och kompetens som finns hos andra. Men det framkom i vissa utsagor att det inte bara var de som hade annan etnisk bakgrund som ofta blev utanför, utan även andra som upplevdes lite annorlunda eller avvikande.

Att bygga broar och att överbrygga olikheter för att skapa förståelse för människor från olika länder och olika kulturer förutsätter en vilja och en öppenhet för det som ligger utanför svenskheten och ett svenskt synsätt. Att tillskrivas egenskaper som bygger på förenklingar och bottnar i okunskap om ”den andre” och andra kulturer innebär en stigmatisering som motverkar inkludering och ofta leder till utestängande och utanförskap. Inom lärarutbildningen har lärarna en viktig roll i att inkludera studenter med annan etnisk bakgrund så att de känner sig delaktiga. *”Men ansvaret är tudelat. Det går inte att komma ifrån att även den utländska läraren har ett ansvar att införliva förståelse för och kunskap om svenska normer och värderingar och lägga till dessa vid sidan av sina tidigare”* (Fridlund, 2008 s.53).

Etnicitet kan sägas vara en del av den egna identiteten och vårt ursprung kan vi aldrig helt frigöra oss ifrån. Men kulturer och språk förändras hela tiden och vi får nya tankar och andra värderingar. Även delar av den egna identiteten förändras förmodligen när man tillägnar sig nya kunskaper och erfarenheter och kanske dessutom väldigt radikalt när man totalt byter sin invanda kulturella miljö och i vuxen ålder flyttar till ett annat land.

Vi har våra ofta oreflekterade uppfattningar om den egna kulturen och de olika kulturella yttringar som vi känner igen. De ställs mot andra kulturers kulturella yttringar, som vi tror oss veta precis vad och varför de existerar. Likhet ställs mot olikhet och det annorlunda och dessa

föreställningar ligger till grund för vår syn på ”den andre”. En utländsk lärare säger att det är ”klart att det påverkar hur du ser på mig. Ser du mig som människa eller ser du på mig som invandrare”. Det finns en uttalad önskan om att man lär känna varandra innan man blir bedömd, dömd och bortvald.

Många bland de utländska lärarna har upplevt kränkande särbehandling och även diskriminering inom lärarutbildningen. Lärarutbildarna har en sådan position att de måste lära sig att se vad som ibland händer framför ögonen och att fatta mod att agera. Men vart går den utsatte när det är en lärare som är orsaken? Spelar det någon roll varför man blir diskriminerad?

Det framkommer en viss osäkerhet bland lärarna när det gäller bemötandet av studenter med annan etnisk bakgrund, även om det finns de som menar att alla är människor oavsett bakgrund och vi måste acceptera andra människor. Det handlar om människosyn.

Ditt kroppsspråk avslöjar vad du tycker och känner även om du tror att du har kontroll på kroppen. Dina blickar eller ickeblickar avslöjar dig även om du tror att det inte syns. Pripp (2004) menar att vardagsrasismen är subtil och svårtolkad. Den innebär oftast upprepningar som är svåra att se och uppfatta men de känns. Inte förrän den som är utsatt upptäcker det återkommande mönstret blir vardagsrasismen tydlig. Det är sällan medvetna handlingar utan handlar ofta om att våra kulturella mallar som störs och alltid med ett negativt budskap.

Motsatsen, ”den missriktade välviljan” ger sken av ett positivt budskap. Den bottnar i synen på ”den Andre” som mindre vetande, lägre utbildad och i behov av hjälp. Höglund (2000) har uppfattningen att majoritetssvenskars bild av ”de andra” ofta rymmer hjälpsamhet, god vilja och omsorg, men att den bilden också innefattar föreställningen om att de andra kommer från tredje världen. Det är kränkande att inte bemöta andra vuxna människor med respekt och att respektera att de har kunskaper, om än andra, att erbjuda. Framförallt måste vi bemöta dem som vuxna.

VAD UPPLEVS SOM SVÅRT ELLER PROBLEMATISKT

Vad vi som individer upplever som en svårighet eller som ett problem när vi ställs inför det som vi uppfattar som annorlunda och avvikande är olika för olika människor. Det är förmodligen också olika beroende på om vi möter detta annorlunda som privatperson eller i vår yrkesprofession. Som lärarutbildare måste vi förhålla oss på ett professionellt sätt. De privata åsikter vi eventuellt har om studenter med annan etnisk bakgrund inom lärarutbildningen måste vi lämna hemma. Det går säkert alldeles utmärkt så länge den utländska läraren/studenten i stort sett fungerar som de övriga studenterna, har anpassat sig bra i det svenska utbildningssystemet och talar en svenska som inte upplevs som alltför bristfällig eller svår att förstå.

I intervjuerna med lärarutbildarna visades en fantastisk öppenhet med vad som upplevdes som svårigheter i mötet med de utländska lärare som kompletterade sina lärarutbildningar. De dilemman som lärarutbildarna ofta hade ställts inför rörde inte bara den här gruppen av studenter som kommit till Sverige i vuxen ålder, utan kunde även inträffa med andra studenter som hade annan etnisk bakgrund. Olika dilemman uppstod i olika situationer.

Läroarutbildarnas absolut största svårighet att hantera, och där flera känner sig provocerade i sin yrkesutövning, rör det svenska språket, eller för att vara mer exakt, den bristande språkfärdighet i svenska som de flesta utländska lärare ansågs ha, en bristande språkfärdighet som påverkar kommunikationen både muntligt och skriftligt under utbildningstiden. Dels upplevs det också störande att dessa utländska lärare ska bli lärare i svensk skola när de inte bedöms behärska svenska. Det upplevs också provocerande att dessa utländska lärare/studenter tas in på läroarutbildningen med så dåliga kunskaper i svenska, eftersom lärare generellt ska stå för kvalitet. Som Nyström (2003) påpekar så är det svårt att avgöra om en utländsk lärare har de språkkunskaper i svenska som krävs för läraryrket i Sverige och det stora dilemman är att vara formellt behörig för högskolestudier i svenska inte garanterar detta.

Självklart behöver varje lärare som ska arbeta i svensk skola en god svenska både i tal och skrift, men att lära sig svenska i vuxen ålder tar tid och man behöver ha möjlighet att umgås med svensktalande. Dessa andra- eller tredjespråksinlärare når, enligt Lindberg (2003), mycket sällan fram till modersmålskompetens, men blir ständigt jämförda med dem som har svenska som modersmål. De sociokulturella normer som styr språkanvändningen är ännu svårare att tillägna sig och kanske omöjliga att lära sig om man aldrig eller mycket sällan samtalar med svenskar. Sannolikt blir den utländska läraren bedömd utifrån ett etnocentriskt svenskt perspektiv på hur svenska ska talas och enligt både Nyström (2003) och Bredänge (1998) så påverkas även bedömningen av den pedagogiska kompetensen och ämneskompetensen av brister i språkförmågan. Det handlar både om att förstå och att göra sig förstådd. Men det är inte bara språket som påverkar detta. Vi uttrycker även vår syn på lärande och undervisning på olika sätt i olika länder, en syn som utgår från våra etnocentriska värderingar och normer.

Finns det då inte en skyldighet att se till att verkliga möten sker mellan alla de olika studenter som idag finns inom läroarutbildningen så att erfarenhetsutbyte precis som utbyte av tankar kring olika synsätt och värderingar får möjlighet att kontrasteras? Läroarutbildningen måste utgå från det samhälle vi har idag och i den mångfald av studenter som sedan många år finns i utbildningen finns en enorm källa att ösa ur. Ett av kraven på alla lärare i Sverige idag borde vara att kunna möta denna mångfald i sin kommande yrkesutövning. Det är ett av de nya kriterier på kvalitet i läroarutbildningen som man som läroarutbildare måste förhålla sig till. Hur möter jag själv som läroarutbildare studenter med utländsk bakgrund och hur ser jag till att verkliga möten kommer till stånd mellan olika studenter under utbildningstiden så att det inte bara blir icke-möten? Flera läroarutbildare berättar att gruppindelning är ett problem. Det är svårt att få till blandade grupper även om man försöker och det verkar inte finnas någon genomtänkt strategi eller ideologi när det gäller vad man vill med strukturerandet av grupperna. Dessutom finns uppfattningar om att studenternas eget ansvar för sin läroarutbildning står i konflikt med att man som läroarutbildare går in och styr bildandet av grupper.

Kontentan av det resonemanget riskerar då att bli att utländska lärare/studenter blir bortvalda i olika grupsammanhang. Orsakerna till detta har inte läroarutbildarna klart för sig, men kan tänka sig att det handlar om språket och eventuellt även om ålder. Man tillåter särbehandling eller diskriminering utifrån de svenska studenternas motiv och egna val, på bekostnad av de studenter med utländsk bakgrund som utsätts för denna stigmatisering.

Det framkommer även en annan osäkerhet i lärarnas utsagor när det gäller hur man på bästa sätt möter de utländska lärare/studenterna som är avvikande enligt svenskhetensnormen. Det som verkar mest provocerande vid sidan av dålig språkbehärskning är de utländska studenter som klär sig i slöja eller "huckle", som någon uttrycker det. Man upplever det som ett problem att

inte veta hur man ska närma sig eller vad man egentligen kan säga och uttrycka för att inte verka diskriminerande eller rasistisk. Att det finns en stor variation även mellan svenska studenter upplevs inte som svårt att möta, utan det verkar vara olikheten i kombination med olika kulturella och religiösa värderingar som kan bli problematisk.

Ett strukturellt hinder som förs fram som ett problem och framförallt när det gäller dessa utländska lärare är bristen på tid. Det upplevs som ett dilemma av samtliga lärarutbildare att dessa utländska lärare kräver mer tid och att den tiden egentligen inte finns idag. Bristen på tid är ett generellt problem, men när det gäller studenter med annat modersmål än svenska kan språkliga brister både i den muntliga och den skriftliga kommunikationen och produktionen kräva stora insatser. Bristen på tid inverkar också på möjligheten att lära känna människan bakom studenten och när det gäller i förhållande till de utländska lärare som kompletterar sin utbildning blir detta ytterligare ett dilemma.

Det som framstår som det mest problematiska och det svåraste att behöva uppleva för de utländska lärarna är utan tvekan gruppindelningen i olika sammanhang under utbildningstiden. I samband med detta förekommer händelser som gör att annorlundaheten blir påtaglig och att många uppenbart upplever sig utsatta för kränkande särbehandling och diskriminering. Det som upplevs som mest kränkande är de lärarutbildare som inte tar sitt ansvar när en konflikt-situation har uppstått utan överlåter till de utsatta att själva lösa problemet. De utländska lärarna är väldigt tydliga med vad de anser är lärarutbildarens ansvar, dvs. att se till att alla får plats i en grupp och att grupperna är bra sammansatta. Man anser att lärarutbildaren ska vara en förebild och visa på bra metoder, framför allt i svåra men viktiga situationer. Alla studenters lika värde måste genomsyra lärarutbildningen i alla delar och då kan inte vissa studenter utsättas för att riskera att bli bortvalda eller inte invalda i grupper för att lärare inte ser vad som sker eller väljer att inte agera. Att inte bli sedd eller önskvärd som deltagare i en grupp under utbildningstiden skapar en känsla av utanförskap som är svår att hantera.

På Södertörns högskola sätter man olikhet främst när det gäller gruppindelning inom lärarutbildningen. Målet när grupper ska bildas är att alla är så olika varandra som möjligt. Alla har vi olikheter, alla har vi bakgrunder och det lyfts fram som något positivt och som en tillgång i utbildningen. Lärarutbildarna har en genomtänkt filosofi rörande vad man vill med denna pedagogiska metod och den är, enligt Bigestens och Sjögren (2004), ett resultat efter ett antal negativa tidigare erfarenheter av gruppindelning.

En väg som kan bidra till ett inkluderande samhälle kan vara att skapa en mer inkluderande lärarutbildning som är organiserad utifrån att alla är olika och där svenska pedagogiska tankegångar får möta och kontrasteras med pedagogiska tankegångar och olika kulturella synsätt som en medveten hållning och strategi. Det är i de utbildningssammanhang där grupper används, som möjligheter till verkliga möten finns. En av de viktigaste pedagogiska strukturfrågorna för lärarutbildare borde vara att ta vara på dessa möjligheter. För hur formas man som människa och som student i lärarutbildningen i ett delvis utanförskap?

Språket är en stark identitetsmarkör precis som slöjan. Hur man uttrycker sin syn på lärande och undervisning och sin syn på kunskap är ofta beroende av det samhälle och den kultur man har växt upp i. Språket är särskiljande och framförallt hur ett språk talas. Språket avslöjar om du är född i ett annat land och är även en klassmarkör. För att kunna uttrycka sina kunskaper och tankar krävs en god språkbehärskning. Tyvärr har brister i svenska språket en tendens till

överspridningseffekt vid en bedömning av övriga kunskaper menar Nyström (2003), vilket är två orsaker till svårigheter i kommunikationen.

Läroartbildarna uttalade att språket kunde vara en stark orsak till att de utländska lärarna ofta blev bortvalda vid gruppindelning. Bland de utländska lärarna finns också den uppfattningen att språket kan göra att de svenska studenterna inte vill vara i samma grupp som dem, eftersom de då skulle bli hindrade i sitt arbete. Men de utländska lärarna tar inte alls upp språket som det svåraste i läroartbildningen, förutom att det är svårt att läsa högskolelitteratur på svenska. De är medvetna om att alla inte förmår uttrycka sina kunskaper, tankar och åsikter så bra som de skulle vilja göra på svenska. Men det som är svårt är att de inte blir bemötta som personer med kunskaper och erfarenheter beroende på brister i språket.

De utländska lärare som verkligen uttalar att de upplever vissa svårigheter och begränsningar i språkförmågan är oftast de som har den bästa språkbehärsksningen i svenska. Annars menar man att det är åldern som är den starkaste bortsorteringsmarkören. Att vara en äldre kvinna med bristande språkförmåga i svenska och av ett annat etniskt ursprung ses som orsakerna till särbehandlingen och bortväljandet. Endast en utländsk lärare, en äldre man, upplevde sig ut-satt just för att han var man och där kön enligt honom skulle vara den främsta orsaken, eftersom språket inte var något problem för honom.

Berhanu (2006) är universitetslärare och reflekterar över varför det är vissa studenter som har svårt att förstå hans ibland bristande svenska, medan andra faktiskt inte har några större problem. Han funderar över om det kan bero på att dessa studenter inte har någon kontakt med människor som har en utländsk bakgrund och att det är därför som de inte förstår när någon talar svenska med ett annorlunda uttal och brytning. Samma reflektioner finns bland de utländska lärarna i förhållande till läroartbildarna och sina svenska kurskamrater. Även om det förmodligen även handlar om annorlunda sätt att tänka och uttrycka sig.

Men hur utvecklas en god språkförmåga i svenska om man endast delvis får vara delaktig i samhället och bara delvis får känna sig delaktig under sin utbildning? Och hur utvecklas en förståelse och respekt för att svenska språket kan talas och låta på ett annorlunda sätt än det svenska sättet om man inte aktivt möter människor med andra modersmål?

BEHOV AV INTERKULTURELL KOMPETENS

Interkulturell kompetens innebär ett förhållningssätt av öppenhet och förståelse för olika människor med olika etniska och kulturella bakgrunder. Har man införlivat en interkulturell kompetens påverkar det ens sätt att tänka om andra människor och om det man upplever som annorlunda. Detta påverkar förmågan att röra sig mellan olika kulturer och röra sig i olika kulturer. Ett interkulturellt förhållningssätt öppnar för en växelverkan mellan olika människor och en gränsöverskridande process som bygger på ömsesidig respekt, tolerans och jämlikhet kommer förhoppningsvis igång. Detta borde vara en självklar del i en läroares yrkeskompetens, eftersom att skapa förståelse och respekt för olikheter ingår som ett innehåll i läroartbildningen liksom i skolans uppdrag.

Den konkreta frågan om behovet av interkulturell kompetens som ställdes till läroartbildarna gav olika respons. Det fanns även olika uppfattningar och syn på om det fanns något behov av någon speciell kompetens i frågan. Alla var heller inte säkra på vad interkulturell kompetens

innebar. Intressant var en kommentar att alla behöver denna kompetens och att det kommer att bli ett behov i framtiden. Men framtiden är redan här och det har den varit under många år som vi har haft studenter i lärarutbildningen med annan etnisk bakgrund. Både i särskilda satsningar för utländska lärare och i den ordinarie lärarutbildningen.

Vem har då ansvaret för att alla lärarutbildare och alla de som möter studenterna i lärarutbildningen införlivar interkulturell kompetens? Och hur hanterar man det faktum att de som enligt utsagorna mest behöver arbeta med och utveckla interkulturell kompetens inte tycks bry sig eller tar avstånd? Jag upplever ändå att många vill utvecklas och prata om dessa frågor precis som att de som verkligen försökt att diskutera ämnet upplever att det är svårt att få igång diskussioner på djupet. Dock framkommer också att det är lättare numera att tala med varandra än det var tidigare, eller som en lärarutbildare uttrycker det *”att man någonstans i något forum kan få yttra dom här politiskt ickekorrekta sakerna, för att om vi ska spräcka trollden så måste dom upp i ljuset”*.

Det krävs mod att vara öppen och ärlig och att avslöja vad man verkligen tycker och tänker när det gäller det som upplevs annorlunda och avvikande. Vi måste våga fundera över varför vi tänker som vi tänker och att våga möta andras värderingar och normer. Vi måste fundera över de reaktioner vi får och vad de står för. Vi måste våga utsätta oss för andras kulturella åsikter och ifrågasätta våra egna, båda sprungna ur olika kulturella verkligheter, men som påverkat och format oss. Det finns väldigt många likheter människor emellan, men väldigt många olikheter mellan kulturer. Det kan vara svårt att acceptera att man ser och förstår saker på olika sätt.

För att ett verkligt möte ska kunna ske mellan lärarutbildare och student med annan etnisk bakgrund eller mellan den svenska studenten och den utländska läraren t.ex. krävs att vi accepterar olika människor och att vi lär oss umgås med och möta olika kulturer och värderingar. Detta måste vara ömsesidigt, men för lärare i lärarutbildningen och för majoritetsstudenterna krävs det att man reflekterar över svenskheten och att svensketsnormen problematiseras i lärarutbildningen. Samtliga utländska lärare påtalar i intervjuerna att i stort sett ingen lärarutbildare eller svensk student frågar om eller undrar över de erfarenheter som dessa har med sig från sina hemländer. Beror detta på ointresse eller finns det andra faktorer som ligger som grund? Bigestens och Sjögren (2004) menar att lärare måste lära sig att lyssna på och att utgå från studenternas olika bakgrunder och referensramar och att studenter med olika kulturella och språkliga bakgrunder skapar fantastiska möjligheter till reflektioner över olika perspektiv och tankemönster. Är det inte det som dagens studenter i lärarutbildningen behöver, att möta den mångkulturella verklighet vi lever i redan under studietiden?

Flera av lärarutbildarna tar upp att de känner sig dåligt rustade att möta det annorlunda och att det därför är många som väljer att inte se vad som ibland sker vid t.ex. gruppindelningar. Det framkommer också att man är allmänt konflikträdd och att rädslan ofta gör att man i de diskussioner som förekommer ändå inte kommer till kärnan av problematiken. Men, som Illman och Nynäs (2005) skriver handlar orsaken till att man inte förstår andra människor och andra kulturella yttringar oftast mer om attityder än om okunskap, men att båda dessa påverkar i mötet med *”den annorlunda”*. Behovet av interkulturell kompetens ska inte underskattas. Stier (2004) menar att om man äger en interkulturell kompetens undviker man oftast missförstånd och konflikter när man möter människor med annan etnisk bakgrund. Men det förutsätter en förståelse och kunskap om både den egna kulturen och om andra kulturer. Stier menar också *”att det inte är otänkbart att variationen i kommunikationen mellan individer eller grupper*

inom en kultur kan vara större än mellan olika kulturer” (2004 s.39). Detta är kanske något att fundera på?

SLUTORD

Det har varit tufft och tidskrävande att ta hand om allt material som den här undersökningen genererade. Dock har det hela tiden känts oerhört viktigt att slutföra arbetet. Jag har arbetat under många år med den kompletterande lärarutbildningen och under alla dessa år fått ta del av olika berättelser. Många har varit positiva och utan problem, men alldeles för många har innehållit inslag av det som framkommit i utsagorna i undersökningen. Det finns delar av resultatet som borde forskas mer på, inte bara i förhållande till studenter med utländsk bakgrund utan i förhållande till alla de studenter betraktas som avvikande i någon mening och som riskerar att bli exkluderade.

Om man menar något med retoriken att olikhet är en tillgång och berikar måste detta tydliggöras och märkas i den dagliga tillvaron inom lärarutbildningen. Ett interkulturellt förhållningssätt och ett specialpedagogiskt förhållningssätt är samma andas barn och handlar om respekt för människors olikheter och lika värde.

Specialpedagogik som vetenskapligt ämne handlar om samspelet mellan, individ, utbildningsmiljö och samhälle, där inkluderings- och exkluderingsprocesser är centrala teman. Forskning och utbildning i specialpedagogik behandlar perspektiv som är riktade mot olika aspekter av *alla* individers delaktighet, kommunikation och lärande enligt IPD:s beskrivning i Guide till kurser och program (Göteborgs universitet 2007).

Det gäller i allra högsta grad även i utbildningssammanhang inom högskola och universitet. Mitt syfte var bl.a. att försöka beskriva hur olika uppfattningar om likabehandling av studenter med annan etnisk tillhörighet i högskolan kan påverka lärares möte med dessa studenter inom lärarutbildningen. Att syftet nåtts beror till stor del på den öppenhet att vilja prata och berätta som fanns under samtliga intervjuer. Att intervjupersonerna samtidigt tillhörde min vardag ser jag bara som en fördel. Min upplevelse är att djupet i materialet har sin grund i detta.

Förhoppningsvis kan uppsatsen sprida kunskap och förståelse för vilka svårigheter som kan finnas i mötet med ”det annorlunda”. Men med öppenhet och en vilja att förstå och att våga låta sig provoceras, kan man få syn på sina egna tankar och reaktioner och bearbeta dem.

Det handlar om människosyn, om synen på människors lika värde och om mänskliga rättigheter.

REFERENSER

Abiri, E. (2008) *Att särskilt beakta de mänskliga rättigheterna – vad innebär det?* (Rapport 2008:43 R Undervisning om mänskliga rättigheter i högskolan), Högskoleverket.

Alvesson, M., Sköldberg, K. (1994) *Tolkning och reflektion*. Lund: Studentlitteratur

Andersson, B-E. (1992) *Som man frågar får man svar*. Kristianstad: Rabén & Sjögren

Azar, C. (2006) *Den koloniala bumerangen. Från schibbolet till körkort i svenskhet*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion

Bayati, Z. (2009) *Konstruktion och rekonstruktion av etnicitet i lärarutbildares praktik och dess konsekvens för hållbar samhällsutveckling i ett interkulturellt perspektiv*. (Preliminärt manus inom forskarutbildning vid Institutionen för pedagogik och didaktik), Göteborgs universitet.

Belief System, Belief and healing. (2010) <http://www.peacefulmind.com/main.htm>

Belief, knowledge and epistemology. (2009) Belief – Wikipedia, the free encyclopedia. <http://en.wikipedia.org/wiki/Belief>

Bell, J. (1993) *Introduktion till forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur

Bengtsson, J. (2005) *En livsvärldsansats för pedagogisk forskning*. I J.Bengtsson (red.) *Med livsvärlden som grund* (s.9-58). Lund: Studentlitteratur

Bentley, P-O. (2008) *Mathematics Teachers and Their Conceptual Models. A new Field of Research*. (Göteborg Studies in Educational Sciences 265) Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis

Berhanu,G. (2006) Teaching in higher education: A personal account seen through a perspective of “otherness” at a Swedish University. *Educational Research and Review* Vol. 1 (8), pp. 272-285.

Bigestans,A. & Sjögren,A. (2004) *Konfrontationer och upptäckter*. I P.Lahdenperä (red.) *Interkulturell pedagogik i teori och praktik* (s.147-175). Lund: Studentlitteratur

Borgström, M. (2004) *Lärares interkulturella kompetens i undervisningen*. I P.Lahdenperä (red.) *Interkulturell pedagogik i teori och praktik* (s. 33-56). Lund: Studentlitteratur

Bredänge, G., Boyd, S., Dorriots, B. (1998) *Kriterier för bedömning av utländsk lärare, som utövar sitt yrke i det svenska skolväsendet*. (Rapport nr 1998:9) Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik.

Den öppna högskolan. (Regeringens proposition 2001/02:15) www.riksdagen.se

Diskrimineringslag (SFS 2008:567) www.riksdagen.se

Ehn, B., Löfgren, O. (1982) *Kulturanalys*. Malmö: Gleerups förlag

En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna 2006-2009. (Regeringens skrivelse 2005/06:95) www.riksdagen.se

Enström, I. (2004) *Ordförråd och ordinläring – med särskilt fokus på avancerade inlärare*. I K.Hyltestam & I.Lindberg *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur

Fast, J. (1983) *Kroppsspråket*. Stockholm: Bonniers Grafiska Industrier AB

Fridlund, M. (2008) *Jag vill bli sedd som en person med kunskap och erfarenhet. En uppföljningsstudie av utländska lärares möte med den svenska skolan*. (IPD-rapporter 2008:11) Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik och didaktik.

Goffman, E. (1963) *Stigma. Den avvikandes roll och identitet*. Stockholm: Norstedts Förlag

Guide till kurser och program (2007) Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik och didaktik.

Gundara, J. (2005) *Intercultural Teacher Education. Knowledge and the curriculum*. I *Kvalitet och mångfald i högskoleutbildning/Quality and diversity in Higher Education*. Mångkulturellt centrum 2005:3. Tumba: Elanders

Gustavsson, A. (2004) *Inledning*. I A.Gustavsson (red.) *Delaktighetens språk* (s.15-28). Lund: Studentlitteratur

Herlitz, G. (1989) *Kulturanalys*. Uppsala: Konsultförlaget AB

Hill, A. & Rabe, T. (1994) *Barns syn på andra barn*. (Rapport nr1994:06) Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik.

Höglund, S. (2000) *Reflektioner kring mångfald och diskriminering i arbetslivet*. I *Mångfald, diskriminering och stereotyper*. Rådet för arbetslivsforskning, Svenska ESF-rådet, Integrationsverket.

Illman, R. & Nynäs, P. (2005) *Kultur, människa, möte. Ett humanistiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur

Integrationsverkets rapportserie 2002:13, *Vardagsdiskriminering och rasism i Sverige*.

Jämlikhetsplan 2004 – 2006, Göteborgs universitet.

Kullberg, B. (1996) *Etnografi i klassrummet*. Lund: Studentlitteratur

Lag om likabehandling av studenter i högskolan (SFS 2001:1286). Ändring Lag (SFS 2003:113)

Lahdenperä, P. (2004) *Interkulturell pedagogik – vad, hur och varför?* I P.Lahdenperä (red.) *Interkulturell pedagogik i teori och praktik* (s.11-31).
Lund: Studentlitteratur

Lahdenperä, P. (2008) *Interkulturellt ledarskap – förändring i mångfald*. Lund: Studentlitteratur

Larsson, S. (1986) *Kvalitativ analys – exemplet fenomenografi*. Lund: Studentlitteratur

Likabehandling och breddad rekrytering av studenter. Handlingsplan för 2006. Göteborgs universitet.

Likabehandlingspolicy 2007 – 2010, Göteborgs universitet.
(www.gu.se/omuniversitetet/jamlikhet/handlingsplaner/)

Lindberg, I. (2003) *Andraspråksresan*. I SOU 2003:77 Stockholm: Fritzes

Mlekov, K., Widell, G. (2003) *Hur möter vi mångfalden på arbetsplatsen?* Lund: Studentlitteratur

Muchin, P. (2002) Kroppsspråket avslöjar dig. I *Universitetsläraren* (2002/17, s.12-13).

Möller Pedersen, P. (2004) *Jürgen Habermas*. I S.Gytz Olesen & P.Möller Pedersen (red.) *Pedagogik i ett sociologiskt perspektiv* (s.171-197).
Lund: Studentlitteratur

Nationalencyklopedin (band 5, E - EY).

Nirje, B. (2003) *Normaliseringsprincipen*.
Lund: Studentlitteratur

Nyström, M. (2003) *Kunskap, kultur – krock?* En studie av hur några lärare med utländsk examen ”översätter” sin yrkeskompetens till ett nytt kulturellt system. (Magisteruppsats i pedagogik) Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik och didaktik.

Patel, R., Davidsson, B., (1994) *Forskningsmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur

Patel, R., Tebelius, U. Red.(1987) *Grundbok i forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur

Pripp, O. (2004) *Den segregerande välviljan – kultur som makt*. I M.Öhlander (red.) *Bruket av kultur. Hur kultur används och görs socialt verksamt* (s.73-89). Lund: Studentlitteratur

Soltani, S. (2008) *Mötet med det nya*. En studie om utländska lärarstudenter med tidigare lärarutbildning från ett annat land och deras upplevelser vid ett svenskt universitet. Uppsats i lärarutbildningen, Göteborgs universitet.

SOU 2000:47, *Mångfald i högskolan – reflektioner och förslag om social och etnisk mångfald i högskolan*.

SOU 2005:41, Rapport av *Utredning om makt, integration och strukturell diskriminering, Bortom Vi och Dom*.

Stier, J. (2009) Bilden av oss själva och andra. I *Pedagogiska Magasinet* (2009/2, s.28-32).

Stier, J. (2004) *Kulturmöten. En introduktion till interkulturella studier*. Lund: Studentlitteratur

Taylor, C., (1994) *Det mångkulturella samhället och erkännandets politik*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB

Tideman, M. (2004) *Lika som andra – om delaktighet som likvärdiga levnadsvillkor*. I A.Gustavsson (red.) *Delaktighetens språk* (s.123-124). Lund: Studentlitteratur

Trost, J. (2005) *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur

